

Moskovalainen poliisilaitos Alexandra Marininan dekkareissa

Markku Temmes

Artikkeli saapunut 14.9 2005- Hyväksytty julkaistavaksi 28.11 2005.

ABSTRACT

The purpose of the article is to use the fiction of the detective novels of Alexandra Marinina for analyzing organisation culture of the Russian police stations. The theoretical framework consists both of theory of organisation culture and administrative transition theories. The main focus is on findings which can be analysed for better understanding of transition processes at the grass root level of the Russian public administration. The Russian police administration has been compared with the models of the legal state typical in the liberal democratic societies. Marinina's fiction of the Moscow police station gives a realistic picture of the independent unit which tries to survive in the fast changing environment and which at the same time tries to keep on its honest and reliable working methods. The possibilities for the real reforms are, however, very restricted and the analysis shows how many threats and dysfunctions there are in the road towards good governance.

1. JOHDANTO

Alexandra Marininaa on kuvattu nyky-Venäjän dekkarikuningattareksi. Hän punoo kirjojensa suomenkielisen esittelyn mukaan rikostarinan lisäksi teoksiinsa herkullisia ja paljastavia aiheita elämästä nyky-Moskovassa, keskellä uutta markkinataloutta, jossa kaikesta täytyy maksaa. Jokaiseen Marininan suomennettuun teokseen liitetyn kirjailijakuvauksen mukaan Alexandra Marinina oikealta nimeltään Marina Anatoljena Aleksejeva on syntynyt 1957 Leningradissa. Hän ehti tehdä pitkän uran juristina Neuvostoliiton ja Venäjän sisäasiainministeriöissä ennen kuin ryhtyi 1990-luvun alkupuolella päätoimiseksi kirjailijaksi. Häneltä on käännetty suomeksi neljä teosta, joista ensimmäinen on alkujaan julkaistu vuonna 1993. Marininan dekkareiden miljöönä on 1990-luvun Moskova, jossa tehdään vuodessa kaksi kertaa enemmän murhia kuin New Yorkissa ja jossa järjestäytynyt rikollisuus ja jopa palkkamurhat ovat olleet arkipäivää. Anastasia Kamenskaja, joka on Marininan kirjojen sankari, työskentelee Moskovan miliisin palveluksessa. Kirjailijaesittelyn mukaan Kamenskajan tutkimukset kiehtovat ja samalla myös huvittavat suomalaisia lukijoita, niin osuvasti kirjailija kuvaa nyky-Venäjän arkea ja venäläistä mentaliteettia.

Tästä pääsemmekin itse asiaan. Hallinnon tutkijana olen samaa mieltä Marininan kirjojen kiin-

nostavuudesta nyky-Venäjän ruohonjuuritason todellisuuden kuvauksina. Kritisoisin kuitenkin kahdessa suhteessa edellä kuvattua kirjailijaesittelyä. En näe mitään huvittavaa Marininan kuvaamassa nykyvenäläisessä todellisuudessa. Toiseksi kirjailijaesittelyn kirjoittaja ei ole havainnut Marininan kuvausten kiinnostavinta puolta. Marinina ei rajoitu venäläisen mentaliteetin karitoitukseen, vaan luo fiktion keinoin meidän silmiemme eteen moskovalaisen poliisilaitoksen sellaisena kuin sen näkee kokenut poliisiupseeri. Marinina myös uskaltaa, mikä näyttää olevan nyky-Venäjän oloissa mahdollista, kuvata tuntemansa organisaation ja sen organisaatiokulttuurin valo- ja varjopuolet. Marininan poliisiorganisaatiokuvauksissa on yhteiskunnallisen satiirin piirteitä, mutta satiiri on joko tahatonta tai taitavasti peiteltyä. Tekstejä ei selvästikään ole kirjoitettu huvittamaan suomalaisia tai muita lukijoita. Marinina antaa henkilöhahmojensa toimia. Hän ei niinkään yleistä tai kommentoi kuvattavan organisaation tai koko yhteiskunnan tilaa. Marininan ote näkyy myös siinä, ettei hän toisin kuin monet pohjoismaiset dekkarikirjailijat käytä kertojaa kuvailemaan kirjoittajan yhteiskuntapoliittisia tai muita mielipiteitä. Joissakin tapauksissa Marinina kuitenkin antaa yleisestä linjastaan poiketen kokeneille rikollisjohtajille tilaisuuden esittää yhteiskunnallista kritiikkiä. Marininan kuvailema moskovalainen poliisilaitos pyrkii omista lähtökohdistaan toimimaan oikeusvaltion pelisääntöjen mukaan ja tekemään työnsä hyvin. Marinina ei siis opeta, vaan pyrkii välittämään viestinsä roolihaamojensa kautta.

Nyt käsillä oleva artikkeli liittyy hiljattain julkaistuun artikkeliini: Pohjoismaiset dekkarit poliisilaitosten todellisuuden kuvaajina (Temmes, Hallinnon tutkimus 3/2005). Yhteys näiden artikkelien välillä johtuu paitsi dekkarien käyttämisestä aineistona myös samanlaisesta tutkimusotteesta. Kirjoitustilan ekonomiseksi hyödyntämiseksi turvaudun tuon artikkelin käsitteiden määrittelyyn ja tutkimusasetelmaan. Marininan dekkareiden havaintoja käytetään tässä artikkelissa samanlaisella kuvittamismenetelmällä kuin tuossa emon artikkelissa. Vastaavasti analyysin kohteena on moskovalaisen poliisilaitoksen ruohonjuuritason organisaatiokulttuuri, jolloin poliisilaitosta käsitellään poliisihallinnon perusyksikkönä. Pohdinnat siitä, miten luotettavasti dekkareiden poliisilaitosfiktio vastaa todellisuutta, jätän nyt vähemmälle, ja olen vain tyytyväinen siitä, että Marinina

raottaa "ulkopuoliselle" moskovalaisen poliisilaitoksen ovea ainakin sen verran, että syntyy mahdollisuus päästä käsiksi venäläisen organisaation arkitodellisuuteen tai ainakin sen kuvajaiseen.

Erot pohjoismaiseen poliisilaitosten organisaatiokulttuurivertailuun johtuvat nyky-Venäjän yhteiskunnallisesta murroksesta ja varsin erilaisesta kansallisesta kulttuurista (kts. Seppänen 2002, Kivinen 1998, Karppinen 1999, Sailas, Susiluoto ja Valkonen 1996, Ryavec 2003, Heusala 2005 ja Lonkila 1999). Haluan kuitenkin jo tässä vaiheessa korostaa, että lähtökohtana tulee olla sen, että Venäjä ei ole organisaatiokulttuurien tutkimuskohteena mikään oma erillinen mystinen saarekkeensa, vaan Venäjää voidaan aivan hyvin verrata muihin yhteiskuntiin. Ongelmana on tarvittavan vertailuaineiston niukkuus.

Pohjoismaisessa vertailussa käytin tausta-aineistona Geert Hofsteden laajalti tunnettua kansainvälistä kansallisten organisaatiokulttuurien vertailua, joka tehtiin alun perin IBM:n maayksiköistä kerätyn aineiston perusteella 1970-luvun alussa. Siitä on muodostunut alansa klassikko (Hofstede, 1995). Sen merkitys perustuu siihen, että se on ainoa globaali kansallisten organisaatiokulttuurien vertailu. Sen heikkoutena on analyysin pääpiirteisyys ja se, että se perustuu "länsimaisiin" lähtökohtiin.

Oli luonnollista, että niiden noin viidenkymmenen maan joukossa, jotka sisältyivät Hofsteden otokseen, ei ollut Neuvostoliittoa. Ainoa sosialistinen maa, joka oli mukana, oli Jugoslavia. Tämä rajoittaa mahdollisuuksia käyttää Hofsteden vertailuaineistoa samaan tapaan kuin Pohjoismaita tutkittaessa vertailun yleisenä tausta-aineistona. Ongelma on todellinen, sillä Neuvostoliittoa ja Venäjää koskevan yleisen vertailuaineiston puuttumisen vuoksi joudumme vertailevan empirian sijasta turvautumaan teoreettisiin pohdiskeluihin, joiden avulla yritetään hahmottaa suuren kommunistisen jättiläisen, Neuvostoliiton organisaatiokulttuurisia yleisiä piirteitä ja jatkumoa sen ja nyky-Venäjän välillä. Nyky-Venäjää tarkasteltaessa tässä artikkelissa pitäydytään Marininan luomaan kuvaan fiktiivisen poliisilaitoksen organisaatiokulttuurista.

Ilman perustietoja neuvostoliittolaisten organisaatioiden organisaatiokulttuurisista lähtökohdista Marininan aineiston pohjalta tehty analyysi jää irralliseksi ja historiattomaksi. Tämän aukon paikkaamiseksi turvaudutaan kahteen keinoon. Ensikin Hofsteden analyysistä poimitaan esille

Jugoslaviaa koskevat tulokset, koska Jugoslavia aineiston ainoana sosialistisen maana kuitenkin kuvanee jossain määrin myös Neuvostoliiton organisaatioiden organisaatiokulttuuria. Toiseksi vertailua pohjustetaan "transitioteorian" piiristä löytyvällä tutkimustuloksilla. Transitioteorialla tarkoitetaan tässä yhteydessä yhteiskuntateoriaa, joka analysoi entisten kommunististen järjestelmien muutosta liberaalidemokratioiksi, markkinatalousmaiksi ja oikeusvaltioiksi (Salminen ja Temmes, 2000 ja Heusala 2005). Venäjän tapauksessa transtioteorian muodostaminen ja käyttäminen näyttää olevan pulmallisempaa kuin Keski- ja Itä-Euroopan entisten Varsovan liiton maiden kohdalla, koska Venäjän kehityksen suuntaa on vaikea nähdä.

Suomen itäraja on monessa suhteessa raja, jonka ylittäessään kohtaa suuria eroja. Näiden erojen taustalla ei ole vain erilainen historia ja siitä johtuvat kulttuurierot (kts. esimerkiksi Screen, 1983, tekijä kuvaa nuorten suomalaisten upseerioppilaiden ensikokemuksia lahjuksia vaativien venäläisten tullimiesten ja muiden virkamiesten kanssa heidän ylittäessään Venäjän rajan autonomisen Suomen suunnasta). Nykypäivänä erojen taustalla on suuressa määrin 1900-luvulla Suomessa ja Venäjällä voimassa olleen yhteiskuntajärjestyksen erot. Liberaalidemokratian, markkinatalouden ja oikeusvaltion erilaisuus suhteessa keisarivallan autoritäärisyyteen ja reaalikommunistiseen totalitääriseen yhteiskuntajärjestelmään oli niin merkittävä tekijä, että se oletettavasti pitkälle määrittä rajan eri puolilla toimivien organisaatioiden organisaatiokulttuurin. Erot näkyivät kansallisessa organisaatiokulttuurissa mutta ulottuivat aina ruohonjuuritason organisaatioihin saakka. Tästä syystä sekä Jugoslavian antama taustatieto sosialistisen maan organisaatiokulttuurisista lähtökohdista ja transitioteorian antama tieto ovat relevantteja nyky-Venäjän ja aikaisemman neuvostoliittolaisen organisaatiokulttuurin murroksen analyysissä.

Olen länsimaisena asiantuntijana ja tarkkailijana ollut mukana transitioteorian kehittämissä kansallisen hallintokoneiston kehittämistä koskevissa tutkimuksissa (Temmes 2000b, Temmes NISPAcee 2003, 2005 ja 2005b). Keskeisin havainto, joka voidaan tehdä näin suuntautuvien transtiotutkimusten pohjalta, on kansallisen hallintokoneiston ja virkamiehistön keskeinen asema transiiokehityksen kannalta. Hallintokoneisto ja virkamiehet voivat suuresti auttaa ja

toisaalta jopa tuhota hyvään hallintoon ja vakaaseen yhteiskuntakehitykseen johtavan kehityskaaren. Poliisihallinnon merkitys eräänä hallintokoneiston perusorganisaatioista on merkittävä muun muassa kansalaisten luottamuksen kannalta.

Suomen hallintokoneiston tasoa pidetään korkeana. Sen asiantuntemusta, tasapuolisuutta ja jopa palvelukykyä arvostetaan (HDI Report, YK 2004). Korruptio on vähäistä ja kansalaiset luottavat hallintoon ja erityisesti sen perusorganisaatioihin mm. poliisiin ja oikeuslaitokseen (Harisalo ja Stenvall 2001). Moskovassa tilanne on toinen. Suurentelematta ja dramatisoimatta voidaan sanoa, että moskovalainen ei pidä venäläistä hallintoa palvelevana, ja tutkimustulokset osoittavat, että kansalaisten luottamus hallintoa ja myös poliisia kohtaan on alhaisella tasolla: Rayvecin mukaan käytettävissä olevat tiedot venäläisten suhtautumisesta mm. oikeuslaitokseen ja poliisiin kertovat, että vain noin 10 % väestöstä luottaa näihin instituutioihin (Rayvec 2003, 184).

Periaatteessa jokaisen maan kansalaisilla on oikeus edellyttää kansallisen hallintokoneiston täyttävän hyvän hallinnon kriteerit ja palvelevan kansalaisten tarpeita tasapuolisesti ja tulokselisesti. Niinpä myös venäläisillä ja moskovalaisilla on periaatteellinen oikeus edellyttää, että muun muassa poliisihallinto, joka on yhteiskunnan perusrakenteita, täyttää hyvän hallinnon kriteerit. Käytännössä hyvän hallinnon tason saavuttaminen on kuitenkin vaikeaa maassa, josta puuttuvat monet hyvän hallinnon edellytykset ja traditio. Kansalaisten kannalta tilanne on paradoksaalinen. Hallintokoneisto on vain murtoosa yhteiskunnasta, ja sen tason varmistaminen erityisesti transitiomuutoksessa on muutoksen suunnan ja tulosten kannalta avainasemassa. Venäjän hallintokoneiston uudistamista voidaan siis pitää välttämättömänä suotuisan kehityksen turvaamiseksi.

Tällainen kehitys olisi myös teknillisesti mahdollinen, sillä tieto tarvittavan hallintouudistuksen suunnasta ja jopa sen toteutustapa ovat tiedossa. Silti hallinnon uudistumista ei ole tähän mennessä saatu vauhtiin. Poliittiset johtajat ovat joutuneet toteamaan hallintokoneiston muutosvastarinnan voiman ja sen miten monimutkaisista ja herkistä prosesseista on kysymys, kun nykyaikaisen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan hallintokoneistoa uudistetaan. Silti erityisesti

muutosta vastustava venäläisen kulttuurin ja tradition erityispiirteisiin nojautuva argumentointi ihmetyttää oloissa, joissa maa joka tapauksessa on siirtymässä uuteen historiansa vaiheeseen. Toisaalta ulkomaisten mallien suoranainen matkiminen ei ratkaise ongelmia. "Sosiaalidemokratia, pyydän anteeksi, ei sovi meille. Se ei käy ilmastoomme. Venäjä ei ole Ruotsi. On turha puhua jostakin "ruotsalaisesta mallista". Sosiaalidemokratia voi hyvin rikkaissa, hyvin hoidetuissa, kehittyneissä ja pienissä Euroopan maissa" (kts. kenraali Lebedin mainio, tosin ruotsalaisten kannalta ilkeä kuvaus ruotsalaisen sosiaalidemokratian sopimattomuudesta Venäjän oloihin, Karppinen 1999, 128).

Marininan poliisilaitos on siis lähtökohtaisesti erilaisessa asemassa kuin sen pohjoismaiset kollegaorganisaatiot. Ympäröivä yhteiskunta on nopean muutoksen tilassa, ja hallintokoneiston organisaatiot joutuvat vielä selvemmin kuin neuvostoaikana turvautumaan omiin voimiinsa ja näkevät itsensä eräänlaisina itsenäisinä linnoituksina, jotka eivät voi tukeutua yhteistoimintaan ja hallinnolle yhteisiin pelisääntöihin. Jopa poliisihallinnon muut organisaatiot koetaan kilpailijoiksi ja siten uhiksi. Poliisilaitoksen jäsenen kannalta tämä ajattelutapa merkitsee läheistä, lähes perheenomaista yhteenkuuluvuutta laitoksen henkilökunnan kesken. Hyvän hallinnon kriteerit ja tasokas poliisiyö ovat siten Marininan poliisilaitoksella tuon laitoksen oma, sisäinen valinta. Laitoksen päälliköllä on tässä valinnassa korostetun keskeinen rooli, mikä puolestaan korostaa hänen autoritaarista asemaansa.

2. VENÄJÄN HALLINTO MUUTOKSEN KOURISSA

Neuvostoliiton romahdettua 1990-alussa melkein kaikissa entisissä kommunistisissa alkoi kuumainen yhteiskuntajärjestelmän uudistamistyö. Aluksi se kulminoitui eräänlaiseen momentumiin, jossa uudistettiin perustuslaki ja valtion keskeiset toimintaperiaatteet (Salminen ja Temmes 2000, 32-3, sekä Temmes, Sootla ja Larjavaara 2004, 2-3). Liberaalidemokratian omaksuminen valtiotähtötasolla oli tämän kehitysvaiheen demokratisointia. Valtion omaisuuden yksityistämisen aloittaminen ja yksityisen kaupallisen toiminnan salliminen puolestaan olivat ensimmäiset avaukset markkinatalouden suuntaan. Liberaalidemokratian ja markkinatalouden kolmannen tukipilarin oikeusvaltion kehittäminen rajoittui alkuvaiheessa ihmisoikeuksien ja kansalaisvapauksien korostamiseen.

Entisten kommunististen maiden seuraava kehitysvaihe oli havahtuminen näkemään miten paljon uudistuksia vaaditaan ja miten vaikeissa oloissa ne joudutaan toteuttamaan. Tämä "management"-vaihe merkitsi myös näiden maiden kesken erilaisia kehitysuria ja aikatauluja. Erottavaksi tekijäksi nousi myös suhtautuminen ulkopuoliseen, kansainväliseen apuun. Entinen Neuvostoliitto ja sitä tukeneet Varsovan liiton maat olivat olleet yhteiskuntajärjestyksiltään hämmästyttävän samankaltaisia. Nyt valtion rakenteista lähtenyt muutos muutti niitä yksilölliseen suuntaan, jolloin kansalliset piirteet ja oma historia vaikuttivat omaksuttuihin ratkaisuihin. Uudistusten edetessä valtion rakenteiden tasolta hallintokoneiston rakenteisiin ja toimintaperiaatteisiin myös Euroopan hallintokulttuurinen kartta piirrettiin uudelleen.

Euroopan uudella hallintokulttuurisella kartalla entiset Varsovan liiton Keski-Euroopassa sijainneet jäsenmaat kuten Puola, Unkari ja Tsekin tasavalta ja Slovakia omaksuivat nopeasti omiin historiallisiin lähtökohtiinsa tukeutuvan kehitystrategian, jota Naton ja EU:n jäsenyydet ovat tukeneet. Baltian maat, Bulgaria ja Romania ovat nekin "eurooppalaistuneet" nopeassa tahdissa. Balkanilla entisen Jugoslavian hajoaminen merkitsi kahlittujen nationalistien voimien hallitsematonta purkautumista ja aluksi sotia ja anarkiaa. Albania jäi jälleen kehityksessään syrjään periferisen geopoliittisen asemansa vuoksi.

Vanhan Neuvostoliiton eurooppalaisen alueen ydin Venäjä, Valko-Venäjä ja Ukraina ovat olleet nopean muutoksen kourissa koko 1990-luvun alussa alkaneen transitiokauden aikana, mutta ne ovat olleet syrjässä siitä voimakkaasta "eurooppalaistumiskehityksestä", joka on leimannut Keski-Euroopassa sijainneita entisiä Varsovan liiton maita ja Baltiaa. Keski-Aasiassa ja Kaukasuksella sijaitsevat entiset neuvostotasavallat kuten Kirgisia, Azerbaidzan, Kazakstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadzikistan, Georgia ja Armenia ovat kehittyneet omista lähtökohdistaan Venäjältä ja toisaalta islamilaisista maista ja lähinnä Turkista tulleiden vaikutusten alaisina. Eurooppalainen vaikutus on ollut näissä entisen Neuvostoliiton "kehityksimaissa" toistaiseksi vähäisempi.

Entisen Neuvostoliiton perinnönjako on ollut pääosin rauhanomainen mutta monessa suhteessa dramaattinen ja vaikea prosessi. Venäjän kansalliseen organisaatiokulttuuriin se on jättänyt patoutumia, joita on voitu vasta alustavasti käsitellä kansallisen itsetunnon näkökulmasta (ks. Venäjällä nousutta keskustelua Venäjän sielusta, Karppinen 1999 ja Seppänen 2002). Mitkä muutoksen vaikutukset ovat olleet hallintokulttuurin ja yksittäisten organisaatioiden kuten poliisilaitosten tasolla, on monitasoinen kysymys. Kansallisen identiteetin ja itsetunnon näkökulmasta mahtavan Neuvostoliiton hajoaminen ja muuttuminen ryhmäksi muutoksen kourissa kamppailevia uusia tasavaltoja on vaikuttanut Venäjän hallintokulttuuriin. Perimmältään on kysymys siitä, miten hallinto reagoi uusiin oloihin. Tarkentaen voimme puhua hallinnon puolustusmekanismeista ja selviämistrategioista.

Uusissa keskieuropalaisissa EU:n jäsenmaissa transiitio on merkinnyt nopeaa ja määrätietoista muutosta kommunistisesta järjestelmästä täyttämään EU:n jäsenmailleen asettamat liberaalidemokratian, markkinatalouden ja oikeusvaltion minimivaatimukset (tätä luonnehtii EU:n jäsenkandidaateiltaan vaatima lainsäädäntöpaketti *acquis communautaire*, ks. Richardson 1996, 239-243). Venäjällä ja sen katveeseen jääneiden entisten neuvostotasavaltojen yhteydessä transiitio on ollut erilaista. Tosin vaihteluväli tämän maaryhmän sisällä kasvaa koko ajan kehityksen edetessä. Erot näkyvät myös kehityksen epäjohtonukaisuutena ja hallitsemattomuutena. Tämä johtuu kahdesta pääsystä. Ensiksikin Venäjä ei ole kyennyt valitsemaan kehityksensä suuntaa vieläkään vaikka transiitiokehityksen momentumista on jo kulunut lähes 15 vuotta (Seppänen 2002, Rayvec 2003, Heusala 2005 ja Kivinen 1998). Toiseksi Keski-Euroopan ja Baltian maat ovat voineet tukeutua paljon suoranaisemmin omaan historialliseen kokemukseensa ja EU:n ja naapurimaidensa tukeen etsiessään liberaalidemokratian, markkinatalouden ja oikeusvaltion ratkaisuja. EU:n systemaattisesti organisoitu asiantuntija-apu on ollut tämän tuen kulmakivi. Toinen syy on johdettavissa Venäjän ja sen varjossa edelleen olevien maiden geopoliittisesta asemasta ja mahdollisuuksista toimia kansainvälisen politiikan ja kaupan markkinoilla. Niiden mahdollisuudet integroitua osaksi eurooppalaista talousmahtia, joka on syntynyt EU:n puitteissa, ovat rajalliset. Venäjä joutuu siis IVY-

maista koostuvine liittolaisineen etsimään taloutensa perustan EU- Euroopan ulkopuolelta mutta sen tärkeänä kauppakumppanina.

Venäläisen valtion ja yhteiskunnan transition reunaehdot ja lainalaisuudet eivät välttämättä suoranaisesti vaikuta ruohonjuuritason organisaation työssä ja sen virkamiesten ajattelussa. Väliillisesti aikaisemman suurvalta-aseman menetys ja jatkumo keisarivallan autoritäärisestä hallinnosta reaalikommunismiin hallinnon kautta nyky-Venäjän hallinnon uusiin tehtäviin on kuitenkin merkittävä osa transiitiotia (Heusala, 2005). Voimme puhua transiitioon kuuluvasta henkisestä, organisaatiokulttuurisesta muutoksesta ja transition vaatimista uusista rakenteista. Venäjän tapauksessa transition tuoma organisaatiokulttuurinen muutos on selvästi vaikeampi kuin Keski-Euroopan uusissa EU:n jäsenmaissa. Tämä johtuu siitä, että Neuvostoliitossa Venäjä ja venäläinen kulttuuri olivat hallitsevassa asemassa. Uudessa tilanteessa vanhan neuvostokulttuurin poisoppimista vaikeuttaa se, että entisten neuvostovirkamiesten on vaikea erottaa mikä vanhasta hylätystä järjestelmästä on kommunismia mikä venäläisyyttä. Myös liberaalidemokratian edellyttämät periaatteet ja menetelytavat ovat aidosti vaikeita asioita venäläisille virkamiehille. Muutoksen vaikeutta on lisännyt se, että Venäjällä on tähän mennessä toteutettu hyvin vähän radikaaleja muutoksia hallinnossa. Näin vanhat organisaatiot ja entiset virkamiehet ovat voineet jatkaa. Muutokset ovat olleet tältä osin paljolti "kosmeettisia" (Temmes, Sootla ja Larjavaara, 2004). Tosin varovainen hallinnon uudistuspolitiikka ei ole voinut estää sitä, että omaksutun uuden yhteiskuntajärjestyksen vuoksi hyvin monen viraston ja virkamiehen tehtävät ovat radikaalisti muuttuneet. Poliisihallinto on hyvä esimerkki tästä tehtävien muutoksesta, mutta ehkä Venäjän tullihallinnon tehtävien muutos raamattujen ja pomografian tuonnin estämisestä Venäjän valtion yhdeksi tärkeimmistä tulojen kerääjäksi kuvaa vielä paremmin muutoksen dramaattisuutta.

Riggsin prismaattisen muutoksen teoria kuvaa seikkaperäisesti yhteiskuntarakenteiden muutosta, jossa uusi ja vanha kohtaavat ja lomittuvat. Teoria on parsonsilainen. Se perustuu yhteiskunnan perusfunktioiden kehityksen analyysiin (Riggs 1964, Salminen ja Hyyryläinen 1989 ja Heusala 2005, ks. myös Sänkiäho 2004, jossa tekijä soveltaa Parsonsinkin fuktionaalista mallia

Venäjän tilanteeseen). Se selittää nopeasti muutuvan yhteiskunnan rakenteissa esiintyviä dysfunktioita kuten nepotismia, korruptiota ja yhteistyökyvyn puuttumista uuden ja vanhan järjestelmän kohtaamisesta johtuvilla ongelmilla. Yhteiskuntien kehitys eriytymättömästä alkeellisesta yhteiskunnasta kohti differentioitunutta monimutkaisiin yhteistyösuhteisiin ja erikoistumiseen perustuvaa modernia yhteiskuntaa johtaa Rigg-sin tarkoittamaan prismaattiseen tilanteeseen, jossa yhteiskunnan järjestelmät eriytyvät sen mukaan, miten ne soveltuvat traditioihin ja toisaalta nykyaikaisen yhteiskunnan tehokkaisiin ja tuottavuutta edistäviin toimintatapoihin. Muutoksen prismaattisuutta lisää se, että nykyaikaiset toimintatavat ovat aluksi useimmiten tuontitavaraa ja voivat leimautua siten ulkomaisiksi, vie-raiksi vaikutteiksi.

Mintzbergin ja Hofsteden ajatuksiin perustuva jaottelu, jossa maailman valtiot voidaan ryhmitellä vallitsevan organisaatiokulttuurin mukaan divisioonaorganisaatioita suosiviksi (USA), professionaalista byrokratiaa suosiviksi (Saksa), perinteistä byrokratiaa suosiviksi (Ranska), adhokratiaa suosiviksi (Iso-Britannia) ja yksinkertaisia rakenteita suosiviksi (Kiina), on mielenkiintoinen vertailukohta Venäjälle. Miten nyky-Venäjä sijoittuisi jaotteluun (Mintzberg 1983, Hofstede, 1995, 150-2)?

Hofstede käyttää myös nelikenttää, jossa pienen valtaetäisyyden ja heikon epävarmuuden sietämisen maat kuten Pohjoismaat Suomea lukuun ottamatta ja USA kuuluivat village market -ryhmään, suuren valtaetäisyyden ja heikon epävarmuuden sietämisen maat kuten Kauko-Idän vastateollistuneet maat kuuluivat family-ryhmään, suuren valtaetäisyyden ja vahvan epävarmuuden sietämisen maat kuten Etelä-Euroopan maat, Japani ja Ranska ja Jugoslavia kuuluivat pyramid of people-ryhmään sekä pienen valtaetäisyyden ja vahvan epävarmuuden sietämisen maat Saksa, Itävalta ja Suomi well-oiled machine -ryhmään (Hofstede 1995, 152-3). Myös tämän kansainvälisen luokittelun osalta voidaan kysyä mihin ryhmään nyky-Venäjä kuuluu?

Valitettavasti Neuvostoliiton tai nyky-Venäjän hallintokulttuuria kuvaavaa empiiristä aineistoa ei ole käytettävissä lukuun ottamatta hajanaisia Gallup-kyselyjä. Eräänlaisena paremman puutteessa käytettynä pelastusrenkaana seuraavassa turvaudutaan Hofsteden tutkimuksen Jugoslaviaa koskeviin tuloksiin (Hofstede 1995, 55, 84, 99,

113, 123 ja 141). Niiden mukaan Jugoslavialaisissa organisaatioissa valtaetäisyys (PDI-index) oli varsin suuri eli 76 (12:ksi suurin), jolloin Jugoslavia sijoittui Brasilian, Ranskan ja Intian kanssa samalle tasolle. Feminiiniys-maskuliinisyys-akselilla (MAS-index) Jugoslavia sijoittui luvulla 21 (sijaluku 48/49) Pohjoismaiden ohella feminiiniseen ryhmään. Individualismin osalta (IDV-index) Jugoslavia sijoittui luvulla 27 (sijaluku 33/35) lievästi kollektiiviseen ryhmään yhdessä Portugalin ja Kreikan kanssa. Epävarmuuden sietämisen osalta (UAI-index) Jugoslavia kuului luvulla 88 (sijaluku 8) selvästi heikon epävarmuuden sietämisen ryhmään yhdessä Japanin, Ranskan ja Belgian kanssa. Tulos poikkeaa selvästi Pohjoismaiden tuloksista feminiinisyttä lukuun ottamatta.

Missä määrin Jugoslavian tulokset vastaavat tyypillisen reaalikommunistisen maan organisaatiokulttuurin kuvaa, on vaikea todentaa. Teoreettisista lähtökohdista voisi olettaa, että toisen maailmansodan jälkeen luodut pitkälle yhdenmukaiset reaalikommunistin yhteiskuntajärjestelmät olisivat tuottaneet myös samanlaisen organisaatiokulttuurin. Suuri valtaetäisyys, kollektiivisuus, feminiinisyys ja heikko kyky sietää epävarmuutta sopivat yhteen reaalikommunistin luoman yhteiskunnan ajattelutapojen kanssa. Jugoslaviaa pidettiin kommunistisen järjestelmän piiriin kuuluneiden maiden joukossa eräänlaisena markkinatalouden ja kommunismin järjestelmän hybridinä. Voisikin olettaa, että muut reaalikommunistiset maat olisivat erottuneet Pohjoismaista vielä selvemmin Jugoslavian osoittamaan suuntaan. Neuvostoliiton osalta tämä merkitsisi vielä suurempaa vallan etäisyyttä, kollektiivisyyttä, feminiinisyttä ja heikkoa epävarmuuden sietämisen kykyä.

Mitä voimme odottaa kohtaavamme moskovalaisella poliisilaitoksella edellä olevan teoreettisen katsauksen perusteella? Nyky-Venäjän nopean muutoksen voimme olettaa muovaavan poliisilaitoksen toimintaa ainakin kahdella olennaisella tavalla. Ensikin sen tehtävät ja työtilanne ovat radikaalisti muuttuneet neuvostoajoista nopean murroksen tuoman lisääntyneen ja uusimuotoisen rikollisuuden muodossa. Toiseksi poliisilaitoksen työntekijät ja itse laitoksen kokevat varmasti nopean murroksen tuoman epävarmuuden ja kielteiset vaikutukset elinoloihin. Tosin myös vapautuvan yhteiskunnan ja talouden positiivisetkin vaikutukset vaikuttavat. Uuden ja vanhan

kohtaaminen näkyy varmaan parhaiten poliisilaitosta ympäröivän yhteiskunnan nopeana muutoksena ja jatkuvuutta edustavan poliisiorganisaation pitäytymisenä totuttuun. Hofsteden tulokset viittaavat tässä tapauksessa tosin kiertoteitse siihen, että kohtaamme edelleen organisaation, jolla on jäljellä perinteisen neuvostoajan organisaation piirteitä, mutta ympäröivän yhteiskunnan muutos aiheuttaa epävarmuutta ja hämmennystä. Sille on siten ominaista suuri valtaetäisyys, eli voimme varautua johtajavaltaisuuteen ja autoritaariseen johtamiseen. Se on lisäksi hyvin kollektiivinen, mitä ympäristön nopea muutos lisää. Sille on ominaista niin ikään feminiinisyys siinä muodossa, että organisaatio korostaa neuvostoajan ajattelutapojen mukaisesti tasapalkkaisuutta, inhimillisyyttä ja pehmeyttä ihmissuhteissa sekä tasa-arvoisuutta sukupuolten kesken. Se, millaiseksi ruohonjuuritason todellisuus osoittautuu, perustuu seuraavassa Marininan havaintoihin.

3. TUOKIOKUVIA MOSKOVALAISelta POLIISILAITOKSELTA

Poliisikulttuurilla on poikkeuksellisen selkeät yhteydet kansalliseen kulttuuriin ja yhteiskunnan perusarvoihin Tästä kertoo se, että dekkarikirjallisuutta on ryhdytty analysoimaan niiden yhteiskunnallisten näkemysten osalta (ks. Ruohonen 2005). Hän on tutkinut Suomessa Matti Yrjänä Joensuun teosten yhteiskunnallisia painotuksia. Transiitio ei tätä yhteyttä heikennä, pikemminkin päinvastoin, sillä nopeat muutokset ja siitä johtuva epävarmuus ohjaavat ja jopa pakottavat ihmiset turvautumaan totuttuun. Poliisilaitosten organisaatiokulttuurin kollektiivinen taso voidaan kohdistaa poliisilaitoksen johtamiseen ja sisäiseen hallintoon. Poliisien työn yksilöllinen taso voidaan pelkistää poliisin kenttätyötä ohjaavaan poliisikulttuuriin. Marininan aineiston hyödyntämiseksi turvaudumme samaan tapaan kuin pohjoismaisessa vertailussa neljään organisaatiokulttuurin tasoon, jotka ovat:

- poliisien maailmakuva,
- poliisien ammatillinen arvoperusta,
- poliisilaitoksen johtamiseen ja sisäiseen hallintoon liittyvät käsitykset ja
- poliisikulttuuri.

Poliisikulttuuri eli poliisihallinnolle ja poliisien toiminnalle ominainen ruohonjuuritason hallintokulttuuri, joka määrittelee käytännön poliisityötä, on Venäjän oloissa ilmeisesti varsin itsenäinen hallintokulttuurin alue. Sillä on epäilemättä myös vaikutusta yleisen hallintokulttuurin kehitykseen. Poliisikulttuuri on avainasemassa myös hallintokoneiston ja kansalaisten välisissä suhteissa ja mitattaessa kansalaisten luottamusta hallintoa kohtaan (ks. Korander, 2004, jossa luonnehditaan poliisiammatin ja poliisikulttuurin tyypillisiä piirteitä). Tästä syystä on erityisen tarpeen yrittää analysoida poliisikulttuurin lähtökohtia ja siihen vaikuttavia kansallisen organisaatiokulttuurin kerroksia. Ilman Marininan kirjaamia havaintoja tämä olisi ulkopuoliselle vaikeaa.

Poliisien maailmakuva

Venäläinen poliisiorganisaatio omaa vahvat militaristiset perinteet (Rayvec 2003, 103-5 ja 149). Niinpä Marininan päähenkilö, rikostutkija Kamenskaja on miliisimajuri, hänen esimiehensä Gordejev lempinimeltään "Limppu" on miliisieveri ja koko Moskovan poliisilaitosta johtaa kenraalin arvoinen henkilö. Toisaalta poliisien sotilasarvot ja armeijalle tyypillinen organisaatio eivät estä Gordejeviä sanomasta luottotutkijalleen Kameskajalle: "Mene lapseni, pohdiskele tätä oikein kunnolla.." (Marinina, 1993, 35). Gordejevin yksikön armeijamainen autoritäärisyys näkyy siinä, että hänen yksikössään kaikki tapahtuu hänen tarkassa ohjauksessaan eikä kukaan kyseenlaista sitä. Toisaalta päällikön ja rikostutkijan eli miliisieverstin ja miliisimajurin välinen ammatillinen suhde voi olla kuten isän ja tytären. Gordejevin johtamistyyliin sisältyy myös toinen tyypillisuus. "Hänen epäluuloisuudestaan ei suotta kerrottu tarinoita. Eikä kyse ollut siitä, että hän ei olisi luottanut ihmisiin. Hän vain tiesi, että totuus ja vilpittömyys eivät ole läheskään sama asia" (Marinina 1993, 36). Edelleen Gordejevin johtajakuvaan kuului oveluus ja taktinen vaisto: "Limppu ei milloinkaan hyökännyt ensimmäisenä. Voidakseen puolustaa miehiään hänellä oli varastossa melkoinen arsenaali kiviä ja hampaankoloja" (Marinina 1993, 38). Oveluuttaan ja taktista silmäänsä Gordejev käyttää yksikkönsä ja alaiensa puolustamiseen tarvittaessa.

Millaisessa ympäristössä sitten Gordejev ja

Kamenskaja puolustavat yksikkönsä asemaa ja kunniaa? "Jokin hauki viskoo pyrstööän meidän ympärillämme. En erota sitä vielä, mutta aallot käyvät kovina. Meidän täytyy pyydystä se. - Teidän vai minun ympärillä? Vaiko meidän kaikkien ympärillä? (Kamenskaja kysyy esimieheltään) - Se meidän pitää selvittää. Lukitsepa ovi ja keitä kahvia, niin ryhdytään yhdessä pohtimaan" (Marinina 1993, 102). Tässä sitaatissa pelkistyy moskovalaisen poliisilaitoksen johtamisen ympäristö. Vaikka Venäjä on suuri maa ja Moskova suuri kaupunki, tämän suuruuden keskellä toimivat organisaatiot ovat ahdasrajaisia saarekkeita, joissa työskentelevät tuntevat toisensa. " - Jokainen, joka on työskennellyt rikosmiliisissä yli viisi vuotta, on tavalla tai toisella törmännyt käytännöllisesti katsoen kaikkiin moskovalaisiin etsiviin ja tutkijoihin. Meitä on itse asiassa hyvin vähän. Vuoden parin kuluttua toteatte sen itse. Pienet piirit, ikään kuin" (Marinina 1993, 40). "Miliisipiirit ovat ahtaat. Eivät vain pienet, vaan nimenomaan ahtaat, et voi käännähtääkään törmäämättä tuttavaan, tuttavan sukulaiseen, sukulaisen entisen oppilaan tai päällikön naapurin työtoveriin ja niin edelleen" (Marinina 1993, 70). Nepotismi ja tuttavasuhteisiin perustuvat nimityskäytännöt ovat nekin leimanneet organisaation kulttuuria. "On se osin tottakin. Sisäasiainministeriöllähän oli monet monituiset vuodet kaikki arvo- ja vaikutusvalta, ja itse asiassa myös mahdollisuudet. Osa pojista ja muista sukulaisista oli todellakin "pedatujia" Mutta toinen puoli oli tyystin erilaista" (Marinina 1993, 72).

Pohjoismaisen poliisikunnan maailmankuvaa käsiteltäessä on luonnollista lähteä liikkeelle maailmankuvan laajentumisesta kansainvälisyyden suuntaan. Maahanmuuttajat, Euroopan integraatio ja globalisaatio ovat vähitellen muuttamassa erityisesti suurissa kaupungeissa poliisin työn ympäristöä kansallisesta idyllistä moniarvoiseksi ja nopeasti muuttuvaksi metropoliksi. Moskovan kokoisessa kaupungissa luulisi tämän muutoksen näkyvän ja vaikuttavan poliisien työhön. Marininan kuvausten perusteella näin ei kuitenkaan ole. Pikemminkin maailmankuvan laajentumien sijasta moskovalainen poliisilaitos on 1990-luvun murroksessa muuttunut yhä selvemmin omaksi yhteisökseen, joka tukeutuu venäläisyyteen ja omaan poliisikulttuuriinsa. "Siksi kultaseni, että sinun vanhempasi elävät eurooppalaisen, eivätkä venäläisen kulttuurin mukaan kuten sinun täiset tuttavasi" (Marinina 1997, 158). Ehkä yhteiskun-

nan nopea muutos on edistänyt maailmankuvan kaventumista. Epävarmuus ohjaa ihmiset ja organisaatiot tukeutumaan perinteiseen ja vaikeuttaa muutoksen seurausten analysointia. "Nastja (Kamenskajan käly) ei päässyt siitä tunteesta, että äidistä oli tullut vieras. Hän oli asunut niin kauan ulkomailla, että ei enää tuntenut elämää Venäjällä, tšekäläisiä ihmisiä eikä heidän ongelmiaan ja ilojaan" (Marinina 1997, 187). Kamenskaja jatkaa hiukan myöhemmin: "Venäjällä elämä muuttuu niin nopeasti, että kolme vuotta muulla elänyt joutuu sopeutumaan siihen uudelleen" (Marinina 1997, 189). Sopeutuminen koskee myös poliisityön kannalta tärkeitä moraaliarvoja. "Olet ollut liian kauan poissa Venäjältä, siksi et tiedä, että lahjuksista puhuminen ei ole enää epäkorrektia, kukaan ei häpeä niitä eikä kenellekään tule mieleenkään loukkaantua sen vuoksi. Me olemme kaunaisia ja vihaamme toisiamme. Nykyisin pidetään normaalina jopa sitä, että toivoo jonkun toisen kuolemaa vain siksi, että hyötyy siitä itse. Avaa silmäsi! Katso, miten me elämme" (Marinina 1997, 189).

On paradoksaalista väittää, että moskovalainen poliisilaitos on Euroopan integraatiosta ja globalisaatiosta huolimatta yhä tiukemmin venäläisyyden ympärille linnoittautunut oma maailmansa. Monikulttuurisen, suuren kaupungin poliisilaitos pyrkii yhteiskunnan nopean murroksen yhteydessä turvaamaan tulevaisuutensa tuttuun ja turvalliseen. Sillä ei ole voimia työstää muuttunutta tilannetta ja sopeutua ympäristön nopeaan muutokseen. Kansainvälisyys onkin venäläisille heidän oman yhteiskuntansa muutoksen yhteydessä vaikea kysymys. Suuren ja mahtavan Neuvostoliiton aikana kansainvälisyys oli venäläisestä näkökulmasta monitasoinen ilmiö. Neuvostoliiton sisällä liikuttiin alueelta toiselle yhteiskunnan säätämien normien mukaan mutta periaatteessa kuin yhden valtion sisällä. Kommunistiseen leiriin kuuluneet maat olivat toinen kategoria, jotka miellettiin luonnollisiksi yhteistyön ja tutustumisen kohteiksi. Venäläinen vaikutus oli näissä maissa voimakas. Länsimaailma koettiin vieraaksi ja sitä ja sen erilaisuutta mystifioitiin. Nyky-Venäjän tilanteessa tämä "kommunistisen maailman" sisäänpäin kääntyneisyys ja itsepuolustusasenne heijastuvat edelleen venäläisten asenteisiin kansainvälisyyttä ja kansainvälistä yhteistoimintaa kohtaan. Varautuneisuus ja epäluuloisuus ulkomaista kohtaan saattaa saada jopa hullunkurisia piirteitä. "...ja nyt hänen piti

löytää keino, jonka turvin niin sanotusti olla ympäristönsä vertainen. Ja tuon keinon Viktor Aleksejevits (Gordejev), joka oli tuolloin jo majuri, löysi amerikkalaisista hallinnon teoriaa ja psykologiaa käsittelevistä kirjoista” (Marinina 1993, 23). Olisi tietenkin erityisen kiinnostavaa tietää tarkemmin, mitä nämä kirjat olivat. Länsimaisen ja erityisesti amerikkalaisuuden ihailu on nyky-Venäjällä korvannut aikaisemman kielteisyyden ja epäluulon kapitalistista järjestelmää kohtaan. Toisaalta ulkomailla asuneiden venäläisten kokemukset syrjinnästä ja alentuvasta kohtelusta ovat muuttamassa ihailun jälleen epäluuloksi. ”Veronika Steinek (palkkamurhaajan uhri), jonka sukunimi oli vielä äskten ollut Lebedeva, kirosi sitä päivää ja hetkeä jolloin hän oli päättänyt, että hänen elämänsä oli Venäjällä surkeaa ja että ulkomailla kaikki oli paljon paremmin... Jostain syystä kukaan ei ollut selittänyt hänelle, että ulkomailla elivät hyvin ne, joilla oli rahaa. Ja myös Venäjällä ne, joilla oli rahaa, elivät ihan mukavasti” (Marinina 1995, 38).

Kansainvälistymisen tiellä on myös käytännön esteitä, jotka johtuvat muun muassa kansainvälisen liikenteen ja hallinnon kehittymättömydestä. ”Domodedovon lentoaseman likaisuus ja sekavuus ällistyttivät häntä joka kerta, kuin myös valtavat ihmisjoukot, jotka lentojen peruuntumisen vuoksi istuivat ja nukkuivat paljaalla lattialla... Saprin (palkkamurhaaja) kirosi itseksensä ja lähti varaamaan paikkaa lähtöselvitysjonosta. Jono oli valtavan pitkä ja eteni hitaasti, koska se koostui järjestään aasialaisista, joilla oli suunnattomasti matkatavaraa” (Marinina 1995, 162-3). Epäluuloinen suhtautuminen ulkomaalaisiin ja jopa entisen Neuvostoliiton eteläisten ja itäisten tasavaltojen asukkaisiin estää sekin maailmankuvan laajentumista. ”Totta puhutaan, kun sanotaan, että Itä on hienosyinen juttu” (Marinina 1993, 184).

Tietenkin nyky-Venäjän kansainvälistymisen esteet juontavat myös rautaesiripun aikaisesta politiikasta, joka pyrki sääntelemään myös Neuvostoliiton eliitin kansainvälisiä yhteyksiä. Seurauksena oli se, että muuta maailmaa ei oikein tunnettu ja kansainvälisissä yhteyksissä tarvittava kielitaito oli vain muutamalla. Jo tarvittavan kielitaidon hankkiminen vie vähintään yhden sukupolven ajan. Paradoksaalista on se, että myös rautaesiripun toisella puolella tunnettiin huonosti Neuvostoliittoa ja venäjän kielen osaaminen oli Länsimaiden eliitin piirissä harvinaista. Tämä

näky jopa pohjoismaisissa dekkareissa, joiden rautaesiripun toisella puolella operoivat tarinat ovat kriittittämiä ja naiiveja. Niissä ei edes yritetä kurkistaa kommunistisen maan poliisihallinnon todellisuuteen (Temmes, Hallinnon tutkimus, 3/2005).

Nyky-Venäjän virkamiesten maailmankuvaa muokkaa kuitenkin eniten elinolosuhteiden raju muutos. Se on monitahoinen ilmiö. Vanha ja uusi kohtaavat välillä rajusti. Marinina kirjoissa on lukuisia teosten rikosjuttuihin kytkeytyneitä tarinoita asunto-oloista ja asuntojen vaihdoista. Esillä ovat myös Kamenskajan omat elinolosuhteet tiukkoine budjetteineen. ”Maanantaipäivä Petrovka 38:ssa (Moskovan rikospoliisin toimisto) alkoi siitä, mihin edellinen perjantai oli päättynyt: kysymyksestä, maksetaanko heinäkuun ensimmäisenä päivänä korotettua palkkaa, niin kuin ne ovat luvanneet, vai vedetäänkö taas nenästä” (Marinina 1993, 25). Sen sijaan poliisilaitoksen oman ”huollon” merkitys muun muassa ravintolapalvelujen ja lomakotien muodossa ei juuri tule esille. Näyttääkin siltä, että nämä monille nyky-Venäjänkin hallinnonaloille ominaiset piirteet eivät ole niin merkittäviä Moskovan poliisilaitoksella.

Venäläiset ovat hyvin kansallismielisiä. Se ilmenee monin tavoin. Vieraisiin kulttuureihin kohdistuva varautuneisuus on eräs tämän kulttuuripiirteiden ilmenemismuoto. Toisaalta oma historia, kirjallisuus ja esimerkiksi shakki tunnetaan ja se heijastuu arkikäyttäytymiseen. ”- Olkoon niin, sulhaspoika... murskataanpa nyt ruotsalaiset Pultavan edustalla.. Tee nyt matti kolmella siirrolla, että pääsen tästä lepäämään” (Marinina 1995, 439). On kiintoisaa, että vahva klassinen kirjallisuustraditio voidaan liittää jopa militaristiseen traditioon. ”Volodja Vakarın (murhaajaksi päätyvä sotasankarikerneeri) lapsuus ja nuoruus kuuluivat kasarmilla. Tietonsa perhe-elämästä hän oppi niistä kirjoista, joita hän lainasi vaarilta ja ahmi yhdellä rupeamalla. Turgenjeviläiset neidot, tsehoviläiset tehetket perheen parissa samo-vaareineen kaikkineen, pöydän päässä ylväästi lasten ja lastenlasten ympäröimänä istuvat patriarkat - kaikesta siitä muovautui hänen käsityksensä perhe-elämästä” (Marinina 1996, 73).

Salaisuus ja salaperäisyys näyttävät olevan eräs venäläisen hallintokulttuurin keskeisiä piirteitä. ”- Tieto, Arsenilla (järjestäytyneen rikollisuuden edustaja, entinen milisiupseeri) oli tapana opettaa, - on se minkä avulla ihminen voi johtaa

muita. Mitä korkeammassa asemassa hän on, sitä enemmän tietoa hän saa käsiinsä. Mitä enemmän tietoa hän saa, sitä arvokkaampi hän on. Ne ovat hallintotieteen aakkoset. Muistatko, kun rikostilastot olivat vielä salaisia? Silloinkin ne, jotka saattoivat rajoituksetta perehtyä niihin, pöyhkeilivät kuin kalkkunat. Entä puolueen keskuskomitean salaiset päätökset? ... He olivat lähellä Olymposta ja heidän yleen heittyijumalten varjo. Jumalia ei enää ole ja Olympos on lakkautettu, mutta psykologia on jäljellä. Luo siis verkosto ja etsi lähteitä, ne ruokkivat sinua hamaan kuolemaan asti” (Marinina 1995, 262-3).

Tiedon vaikea saatavuus ja nojautuminen henkilökohtaisiin suhteisiin virkatoimissa ja yksityisessä elämässä näyttää olevan eräs nyky-Venäjän jatkumo, jossa vanha neuvostoajan perinne ja uudet muuttuneet olosuhteet kohtaavat. Markku Lonkilan väitöskirjassa kuvataan Pietarin opettajien keskeisiä verkostomaisia suhteita. Ero Pietarin ja Helsingin opettajien henkilökohtaisissa verkostoissa ja niiden käytössä on hyvin selvä. Pietarilainen opettaja voi operoida opettajan työssään luomilla suhteilla tavalla, joka Suomessa katsottaisiin sopimattomaksi tai laittomaksi (Lonkila 1999). Myös Marininan teoksissa nämä ihmissuhdeverkostot toimintaa helpottavina ja jopa kanavoivina väylinä nousevat voimakkaasti esille. Jopa kyvykkään miliisieversti Gordajevin ura oli osittain perustunut hänen onneensa henkilökohtaisen verkoston luomisessa. ”Laskelmat osoittautuivat lopulta oikeiksi. Nadenka (Gordejevin vaimo) muuttui arvoisaksi Nadezda Andrejevnaiksi, arvostetun moskovalaisen lyseon lehtoriksi. Apesta, maailmakuulusta sydänspecialistista ja professorista, tuli Venäjän parlamentin jäsen. Ja Viktor Aleksejevits Gordjev, noustuaan tunnollisesti kaikki virkaportaiton askelmat, päätyi Moskovan rikosmiliisin osastopäällikön virkaan ja alkoi soveltaa käytäntöön kaikkia mielenkiintoisia löytöjä, joita hän kaivoi esiin viisaista kirjoista. Hän ei pelännyt ketään, koska kukaan ei halunnut joutua riitoihin hänen kanssaan. Kaikilla kun nimittäin oli lapsia, jotka oli hyvä saada järjestetyksi lyseoon, ja sydän- ja verisuonitauteja taas sairasti joka kolmas” (Marinina 1993, 23-4). Vaikka Marininan teksti tässä kohdin lähenee satiiria, ei kysymys ole miliisieverstin toiminnan paheksumisesta, vaan hänen pelottomuudelleen löytyy perustelu.

Venäläisen poliisin maailmankuvan kartoitus voidaan päättää karismaattisuuden ja erikois-

lahjakuuden poikkeuksellisen voimakkaaseen palvelontaan, joka näyttää olevan ominaista venäläiselle yhteiskunnalle ja sen organisaatioille. Mikään tavallinen byrokraatti ei voi saavuttaa organisaation luottamusta tai nousta tärkeisiin tehtäviin. Tämä todellisuudelle vieras nerokkuuden palvelontana nousee esille jo päähenkilön Kamenskajan roolissa. Hän on poikkeuksellinen analyytikko ja toteaa itsekkin muistuttavansa kahdella jalalla kulkevaa tietokonetta. Kamenskaja jopa kykenee muuntamaan ulkonäköään niin, että häntä ei voi tuntea. Hän herättelee itsensä aamuisin vaikeilla laskuharjoituksilla ja vieraiden kielten sanastoilla. Hän on avoimesti poikkeuksellinen nero. Sama ilmiö nousee esille kuitenkin myös rikollisorganisaatioiden ja jopa uhrien piiristä. ”Jelena (lapsiuhrin äiti ja kostoksi murhaavan sotasankarikeräilijän Vakarinin vaimo) alkoi suhtautua poikaansa kuin jumalaan. Hän ei ymmärtänyt mitään tämän maalauksista eikä runoista, mutta tiesi tarkalleen yhden asian: hänen poikansa oli nero, ja hän oli synnyttänyt tämän. Äidin kuului palvella uskollisesti tuota ihmettä, sietää tämän ominaisuuksia ja julmia temppuja, koska ne olivat neron omituisuuksia, ja tällä oli niihin oikeus” (Marinina 1996, 75). Ehkä tämä sitaatti kuvaa pelkistetyksi venäläisen autoritaarisyyden liittymistä ajatukseen ihmisten jakautumiseen tavallisiin ja lahjakkaisiin. Organisaatioissa ja työyhteisöissä tämä ajattelutapa legitimoit paitsi autoritaarisyyttä myös erioikeuksia.

Poliisin ammatillinen arvoperusta

Myös Venäjällä poliisi on yhteiskunnan perusorganisaatioita. Poliisin tehtävänä on luoda perusta ihmisten turvallisuudelle kotimaassaan. Poliisin oikeus käyttää pakkovaltaa on nykyaikaisissa liberaalidemokratian varaan rakennetuissa yhteiskunnissa on tasapainotettu tiukalla hallinto-legalistisella kontrollilla. Pohjoismaissa hallinto-legalismiin ja neutraalin byrokratian periaatteiden tiukkaan soveltamiseen perustuva malli toteutuu poliisihallinnoissa. Venäjällä tilanne on monisyisempi. Sotilasorganisaation rakenteita ja käskyvaltasuhteita muistuttava venäläinen poliisihallinto omaa kuitenkin monia neutraalin byrokratian piirteitä. Poliisiorganisaation asema ja toimintatapa ei kuitenkaan ole tässä suhteessa aukoton. Nopea muutos realikommunismien kau-

desta tilanteeseen, jossa neutraalin byrokratian mallin ehdoton noudattaminen poliisihallinnossa on oikeusvaltion kehityksen peruskysymyksiä, on synnyttänyt välivaiheen. Tässä välivaiheessa Venäjän julkishallinnon kaikki organisaatiot joutuvat etsimään uuteen yhteiskuntajärjestykseen soveltuvan toimintatavan.

Miliisieversti Gordejev kuvaa uuden aseman ja tehtävien vaikeutta seuraavasti: " Olen aina halunnut, että minun osastoni työskentelee tarkasti ja rehellisesti, ettemme milloinkaan joutuisi riitoihin tutkintatuomareiden eikä syytäjien kanssa.... Mutta suurin ansiomme on siinä, että me pystymme ajoissa näkemään nuo virheet ja harhalaukaukset, emmekä vitkastele niiden korjaamisessa" (Marinina 1993, 129). Gordejev saa neuvoja myös osastonsa ulkopuolelta. Mieluisimpia neuvoja on lähes kahdeksankymmentävuotias entinen esimies ja opettaja Stepan Ignatjevits Golubovits, joka ei ainoastaan tiennyt paljon kaikenlaista, vaan antoi lisäksi vihjeitä, mistä onkia niitä tietoja, joita hänellä itsellään ei ollut (Marinina 1993, 192-3). Vähemmän mieluisia mutta kiinnostavia neuvoja poliisityön perimmäisistä kysymyksistä Gordejev saa myös Dorman- nimiseltä rikolliselta: "Minun käy sääliksi; Gordejev, systeemi väantää sinunlaistesi kätet sijoiltaan ja sulkee hapen - ja vaatii samalla työntekoa, tuloksia ja saavutuksia... Ja kuka on määrännyt miliisille sellaisen palkan, että sillä ei hanki sen paremmin asuntoa kuin autoakaan? Etkö tiedä? Mutta minäpä tiedän. Se kaikki on vain siksi, että tietojen vuotaminen olisi varmaa" (Marinina 1993, 223-224). Gordejev joutuu vielä kuuntelemaan Dormanin yhteiskuntapoliittiset perustelut salaliittoteorialleen. "U-uu lintuseni, kyllä voi olla kauheampaa. Tuon umpikieron roiston paikan on vallannut uusi, joka on saanut päähänsä rakentaa oikeusvaltion yhtäkaa markkinatalouden kanssa. Sehän on absurdia, mutta te vain nieleksitte hiljaa ja kestätte... Markkinataloudessa, kaupan ja muiden isojen rahojen keskellä sinun etsiväsi häipyvät kukin taholleen kun eivät miliisimuonilla pysty pyydystämään ketään. Ketkä jäävät jäljelle? Tyhimmät vetelykset, laiskimmat, sanalla sanoen pahan pohjimmaisat. Ja tietysti jäävät ne, jotka ovat joko meidän palkkalistoillamme tai ovat oppineet ottamaan lahjuksia" Marinina 1993, 225). Marinina ei juuri käytä kertojaa, mutta eräissä tapauksissa kertoja rooli onkin annettu rikollisjohtajille, joiden suuhun pannaan revivää uuden yhteiskunnan kritiikkiä. Gordejev ei kui-

tenkaan anna tämä kritiikin masentaa itseään. Hänellä on oma selviytymisstrategiansa. Hän oli jo vuonna 1987 alkanut kehitellä omaa tapaansa johtaa osastoaan. "Hetä kun käytiin ensimmäiset keskustelut oikeusvaltiosta, hän tiesi tarkalleen, mikä oli tulossa. Järki ei ehdi omaksua ideoita, vaan käytäntö viritetään ideoiden mukaan. Ei ollut aikaa kehittää ammattitaitoa. Sitä varten olisi koulutettava ainakin sukupolven verran opettajia ja annettava heille aikaa kasvattaa oppilaita - se merkitsisi vähintään kaksikymmentä vuotta... Gordejev oli päättänyt, että mikäli oli mahdotonta löytää viisitoista kokenutta etsivää, niin etsitään sitten viisitoista lahjakasta ihmistä, jotka ovat lahjakkaita eri tavoin. Jotta lopputulokseksi saadaan yksi hyvä ammattilainen" (Marinina 1993, 226-7).

Venäläisen poliisihallinnon transition suurin ongelma onkin eittämättä oikeusvaltion edellyttämän toimintatavan ja tason saavuttaminen. Tämä muutos on vaikea ja aikaa vievä, niin suuria muutoksia tarvitaan. Suuren muutoksen vanavedessä on kuitenkin myös muita muutostarpeita, jotka ovat jääneet oikeusvaltioproblematiikan varjoon. Näitä ovat suvaitsevaisuus oman yhteiskunnan vähemmistöjä kohtaan ja laajemminkin suvaitsevaisuuden muodossa ilmenevä asiallisuus, tasapuolisuus ja demokraattisuus, sukupuolten välinen tasa-arvo poliisihallinnossa ja poliisin työssä sekä suhtautuminen väkivallan käyttöön ja aseisiin.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on selvästi ongelma venäläisessä poliisihallinnossa. Sekä neuvostovaltio että nyky-Venäjän hallinto hyväksyvät periaatteessa miesten ja naisten yhtäläiset oikeudet edetä virkauralla. Poliisihallinnossa tasa-arvo ei vain näytä käytännössä toimivan. Poliisikunnan joukossa on Marininankin kuvausten perusteella vähän naisia. Vaativissa johto- ja asiantuntijatehtävissä naisia ei juuri ole. Miliisikenraali tai edes miliisieversti ei normaalasti voi olla nainen. Ilmeisesti pääsyynä tähän on venäläisen poliisihallinnon korostetun maskuliininen ja militaristinen traditio. Toisaalta poliisityön teknokratisoituminen saattaa muuttaa piintyneitä käsityksiä. Kun poliisityössä tarvitaan yhä enemmän tietotekniikka- ja muita asiantuntijataitoja ja kansainvälistymisen vuoksi kielitaitoja, eivät sukupuoliroolit ehkä enää ole niin merkittävä vedenjakaja kuin perinteisessä puolisolitaallisessa poliisihallinnossa. Yleneminen poliisihallinnon johtotehtäviin näyttää olevan naisille lähes

tabu. Jälleen huippurikollinen ja entinen miilisiupseeri pannaan analysoimaan tilannetta. "Se todistaa, että alitajuisesti hän (Kamenskaja) haluaa olla johtaja. Koska hän on nainen, tervejärkinen nainen, hänen on pakko tajuta, että sisäasiainhallinnon nykyisten sääntöjen mukaan hän ei milloinkaan voi päästä johtajaksi. Vain siksi että hän on nainen" (Marinina 1995, 419). Toisaalta Marininan päähahmo Kamenskaja on itsessään dekkarikirjailijan hahmotelma uudenlaisesta naispoliisiupseerista, jonka menestyminen ei perustu "ryskäämiskulttuuriin", ei kovaan väkivaltaan ja vanhoihin metodeihin. "Omaperäinen tapa rekrytoida väkeä osastolla antoi Gordajeville mahdollisuuden opiskella, niin kuin hän asian ilmaisi, "millaista on elää oikeusvaltiossa", toisin sanoen miten etsiä rikollisia ja hankkia todisteita ilman vanhoja hyväksi testattuja tapoja, siis voimakkeita ja selliin sulkemista, joiden pehmentävä vaikutus tunnettiin laajalti. Ilman näitä menetelmiä työn tekeminen oli uskomattoman vaikeaa, mutta toisaalta Gordejevin pojat tulivat erinomaisesti toimeen tutkintatuomareiden ja syyttäjien kanssa, joista heidän työtavoissaan ei ollut mitään moitittamista" (Marinina 1993, 228). Vaikka tässäkin yhteydessä Marinina puhuu Gordejevin pojista, paljastuu, että Gordejev omassa mielessään haaveilee, miten hän kasvattaa Kamenskajasta seuraajansa, joka kykenisi jatkamaan hän linjallaan. Marinina on siis vahvasti etunohjassa rakentaessaan fiktiota naispoliisijohtajasta, jonka toiminta perustuu oikeusvaltion periaatteisiin ja laadukkaaseen poliisityöhön.

Vähemmistöihin kohdistuva suvaitsevaisuus ei Marinan teksteissä juurikaan nouse pohdiskelujen kohteeksi. Marininan näkökulma on vahvasti moskovalainen. Kaupunkiin muuttaneet entisen Neuvostoliiton eteläisten ja itäisten tasavaltojen asukkaat koetaan vieraisiksi. Ajattelutapa, jossa Moskovassa kaikki on jo jaettu ja Moskova on maan kehityksen kärjessä, leimaa Marininan fiktiota, vaikkei hän sitä nimenomaisesti korosta. Periferian ja suurten kaupunkien Moskovan ja Pietarin suuret erot nousevat esille hyvin selvästi. "Venäjällä eläneenä Veronika Lebedjev tiesi tarkaan että oli Moskova ja Pietari - ja että kaikki muu oli periferiaa ja provinssia, mistä väki tunki pääkaupunkiin paremman elämän toivossa. Hänelle ei tullut mieleenkään, että asia saattoi olla toisinkin, että Lännessä suuret kaupungit erosivat pienemmistä vain kooltaan ja kirjasinlajilta, joilla niiden nimet painettiin karttoihin. Elintaso

ja mukavuudet olivat kaikkialla samat" (Marinina 1995, 40). Suoranainen rasismi tai sen vastustaminen eivät sellaisenaan kuulu Marininan käsittelemiin aiheisiin, vaikka pakolaisuus ja Moskovassa asuvat monet ulkomaalaiset ovat kaupungin todellisuutta.

Suhtautuminen väkivaltaan ja aseiden käyttöön on Marininallakin teema, joka nousee toistuvasti esille. Marinina ei kuitenkaan edusta venäläisen väkivallan traditiota, vaan hänelle aseet ja muu väkivallan tekniikka on selvästi toisarvoista. Marinina ottaa aseiden käytön esille mielenkiintoisessa yhteydessä. Jälleen rikollisjärjestön johtaja, tällä kertaa mahtava Eduard Petrovits Denisov, on dialogin toinen osapuoli. Kysymys on entisestä poliisiupseerista, joka on vakaumuksellinen aseiden vastustaja. " - Mitä, kahdeksan vuotta rikosmiilissä eikä ole kertaakaan ampunut virka-aseella? - Ei kertaakaan Starkov (Denisovin vastavakoilun päällikkö) vahvisti. - Eikö edes ilmaan? - Ei edes ilmaan. - Mielenkiintoista, minkä vuoksi? Ehkä hän on pelkuri ja vältteli osallistumista operaatioihin? - Älkäähän nyt, Eduard Petrovits, Starkov totesi jälleen myhäillen. - En minä ole tuonut teille pelkuria. Vladimir on vakaumuksellinen aseiden käytön vastustaja. Hänen mielestään aseisiin turvautuvat vain ne jotka eivät halua eivätkä osaa ajatella. Typeryskin kykenee tarttumaan pysyyyn ja tekemään vastustajan vaarattomaksi tai pakottaa hänet aseella uhaten tekemään mitä tarvitaan. Kun taas oveluudessa voittaminen, pujiaminen, ansaan houkuttelemine ja sieppaaminen ilman hälyä on todellinen taito. On tietenkin ääritilanteita joissa ampumista ei voi välttää..." (Marinina 1995, 122). Tämä pitkä sitaatti kuvastelee varmaan Marininankin suhtautumista aseiden käyttöön. Hän ei ole amerikkalaistyyppisten toimintadekkarien kirjoittaja. On kuitenkin ilmeistä, että aseita ja toimintaa korostavilla dekkareilla olisi menekkiä myös Venäjällä. Marinina on kuitenkin omissa teksteissään päätynyt siihen, ettei aseisiin perustuva väkivalta on nyky-Venäjällä poliisin vaan rikollisjärjestöjen toimintatapa.

Poliisilaitoksen johtamiseen ja sisäiseen hallintoon liittyvät käsitykset

MiilisiEVERSTI Gordejevin johtama Moskovan rikosmiilisiin osasto on monessa suhteessa Marininan luoma fiktio hyvästä poliisilaitoksesta.

Gordejevin pyrkimys toimia oikeusvaltion periaatteiden mukaan sekä rehellisyys ja lahjottomuus ovat hyveitä, joita Marinina haluaa korostaa. Marinina kuvaama Gordejevin yksikön johtamisjärjestelmä ja johtamiskäytännöt sopivat silti huonosti oikeusvaltion periaatteiden mukaan toimivalle poliisilaitokselle.

Gordejevin yksikkö on korostetun päällikkövaltainen. Päällikön asemaa ja auktoriteettia ei aseteta kyseenalaiseksi. Niinpä yksikkö on korotetusti Gordejevin, "Limpun" yksikkö. Yksikön sisäinen, harmoninen ilmapiiri ja kyky sisäiseen mielipiteenvaihtoon on Gordejevin toimintapolitiikan ja näkemysten ansiota. Sen sijaan "lain diktaattori" kanavoituu tutkintatuomarin ja syyttäjän kautta. Myös ylemmän johdon kontrolli ja tarkastukset mainitaan yksikön johtamista määrittävinä tekijöinä. Kiinnostavaa on kuitenkin se, mistä ei mainita.

Marininan dekkareissa ei juuri puhuta pitkistä työkokouksista ja byrokraattisesta paperisodasta poliisihallinnon sisällä ja sen yhteiskumppanien kesken. Verrattuna pohjoismaisiin kollegoihin toimintatavat ovat ilmeisesti tässä suhteessa mutkattomammat. Militaristinen traditio onkin tässä suhteessa hallintolegalismia tehokkaampaa. Toisaalta yksikön yhteistyösuhteet näyttävät perustuvan henkilösuhteisiin, jotka välittyvät pääosin päällikön kautta. Hän valikoi ja päättää, minkä tahon kanssa ollaan yhteistoiminnassa. Marinina teksteistä heijastuu se, että toisin kuin Pohjoismaissa ja läntisessä Euroopassa, poliisien työtä eivät Moskovassa ohjaa pikkutarkat säännökset ja ohjeet, vaan hallintovaltion hallintoviranomaisille suotu laaja toimivalta määrittää myös poliisin toimivaltuuksia. Yksityiskohtainen poliisilaki tai hallintomenettelylaki ei rajoita poliisin toimintaa. Toisaalta venäläiseen traditioon kuuluvat ylemmän tahon, ministeriön ja ylimpien päälliköiden antamat useimmiten suulliset toimintaohjeet ja määräykset, jotka päällisin puolin muistuttavat oikeusvaltion säädöstämistä. Ne ovat kuitenkin luonteeltaan sisäisiä määräyksiä, joita ei voi rinnastaa oikeusvaltiolle ominaiseen poliisitoiminnan säädöstämiseen. Ne eivät ole julkisia eivätkä lainsäädäntöelinten hyväksymiä. Niiden jatkuvuus ja ennustettavuus ovat myös ongelmia. Oikeusvaltion toimintaperiaatteiden kannalta Marininan kuvaaman poliisilaitoksen johtamisjärjestelmä perustuu pikemminkin esibyrokraattiseen ja militaristiseen traditioon kuin oikeusvaltion ja hallintolegalistiseen traditioon. Marinina näyt-

tää kuitenkin havainneen tämän ongelman ja hahmottaa Gordejevin yksikön toiminnan siten kuin se vapaaehtoisesti, Gordejevin tahdosta seuraisi oikeusvaltion toimintaperiaatteita. Oikeusvaltion periaatteiden noudattaminen ei voi kuitenkaan perustua vain vapaaehtoisuuteen vaan järjestelmään ja normeihin.

Myös suhtautuminen sisäiseen hallintoon poikkeaa pohjoismaisten poliisilaitosten antamasta kuvasta. Johtaminen ja sisäinen hallinto kuvataan pohjoismaisissa dekkareissa tylsäksi papeurityöksi, johon arvonsa tunteva rikostutkija ryhtyy vain pakon sanelemana. Marininan teoksissa suhtautuminen ministeriöön on vähän saman suuntainen. "...Irina Sergejevna (murhan uhriksi joutuva rikosoikeuden tutkija) kärsi kovasti siitä, ministeriö ei pidä tiedettä penninkään arvoisena" (Marinina 1993, 63). "Ministeriön esikunta oli osaston (Irina Sergejevnan osasto rikostieteen tutkimuslaitoksella, MT) tieteellisen tutkimuksen tärkein tilaaja eikä asiasta vastaavien virkamiesten kanssa ollut viisasta joutua riitoihin" (Marinina 1993, 76). Normaaliin tapaan ministeriöllä on käskyvaltasuhteita sen alaisiin poliisiorganisaatioihin, mutta Marininan teksteistä päätellen nämä käskyvaltasuhteet eivät ole yhtä ehdottomat mihin länsimaisissa oikeusvaltioissa on totuttu. Moskovan rikospoliisi on tutkimuksissaan selvästi varsin itsenäinen. Tietenkin Moskovan rikospoliisia johtava kenraali voi joutua ministeriön tai poliitikkojen painostuksen kohteeksi, mutta nämä tilanteet Marinina kuvaa "hyvä toveriverkoston" toiminnaksi, ei suoranaiseksi byrokraattisen linjaorganisaation käskyvallaksi, joka ulottuisi ministeriin saakka. Tilanne on mielenkiintoinen, sillä hierarkiassa olevien esimiesten ei pitäisi neutraalin byrokratian pelisääntöjen mukaan puuttua yksittäistä juttua koskevaan tutkintaan. Hierarkkisessa sotilastyypisessä organisaatiossa tästä periaatteesta on kuitenkin vaikea pitää kiinni. Tämän vuoksi valitustiet ja ombudsman-kanava turvaavat valmistelun neutraalisuutta. Riittävän yksityiskohtaisen poliisilain ja valitusmahdollisuuksien puuttumista korvaa moskovalaisella poliisilaitoksella virkatoimien tutkinta, jonka yksikön yläpuolella olevat esimiehet voivat panna toimeen." Lisäksi hän oli kaksi kertaa joutunut tuntemaan nahoissaan mitä virkatoimien tutkinta oikein tarkoitti ja oli sen tähden enemmän huolissaan Kamenskajasta kuin muut" (Marinina 1995, 485).

Marininan dekkareissa käsitellään valitetta-

vasti vain ohimennen poliisihallinnon sisällä toimivaa kamreerihallintoa, joka vastaa taloudenpidon oikeudellisuudesta. Tämä sisäisen hallinnon muotohan on neuvostoajan perinteiden mukaisesti venäläisten julkisen hallinnon organisaatioiden vahvoja toimijoita. Ehkä Marininan niukkuuteen tässä tapauksessa on syynä Kamenskajan erityisasema Gordejevin luottotutkijana, sillä kamreerihallinto saa valtansa yksikön päälliköltä. Ulkopuolista julkisen talouden tarkastusvirastoa ja tällaiseen tarkastuksen perustuvaa järjestelmää ei venäläisessä poliisihallinnossa näytä olevan.

Poliisikulttuuri

Poliisikulttuuri on poliisin työtä määrittävien ulkoisten ja sisäisten kulttuuritekijöiden summa. Moskovalaisella poliisiasemalla näitä tekijöitä on runsaasti. Toisin kuin Hofstede ja muut organisaatiokulttuurien tutkijat vakuuttavat, vain hyvin harva näistä tekijöistä näyttää transition oloissa edustavan jatkuvuutta (Hofstede 1995). Päinvastoin Marininan fiktio ja transitioteoriat antavat perustelua uskoa myös poliisikulttuurin olevan venäläisen yhteiskunnan tapaan nopeassa muutoksessa. Toisaalta venäläisessä hallinnossa on aivan selvästi haettu jatkuvuutta tukeutumalla traditioihin ja vieroksumalla nopeita rakenteiden, henkilöstön ja toimintatapojen muutoksia. Muutos onkin tullut organisaatioiden ulkopuolelta muuttaen niiden toimintaedellytyksiä ja työtehtäviä. Tietoisten muutosten mallillisuudesta ja muutosvastarinnasta huolimatta poliisikulttuurin muutos on ollut 1990-luvun Moskovassa dramaattinen.

Muutos ei ole ollut tietoisien johtamisen ja uudistuspolitiikan seurausta, vaan johtuu pääasiassa transition aiheuttamasta olosuhteiden muutoksesta.

Marinina edustaa selvästi "pehmeää" poliisikulttuuria korostaen tutkinnan älyllisyyttä ja sen yhteyksiä tiedon ja tutkimustulosten hyödyntämiseen. "Kovaa" kulttuuria hänen dekkareissaan edustavat rikollisjärjestöt, jotka eivät kaihdakaan kylmäveristä väkivaltaa. Hyvän ja pahan asetelma on siten hyvin selvä Marininan tuotannossa. Poliisi on hyvä ja rikolliset ovat pahoja. Silti rikollisilla voi olla älykkäitä ajatuksia nyky-Venäjän yhteiskunnallisesta tilanteesta.

Poliisikulttuurin muutokseen vaikuttavat myös poliisissa työskentelevien suorittamien tutkinto-

jen arvostuksissa tapahtuvat muutokset. Nämä muutokset johtuvat välillisesti yhteiskunnan ja talousjärjestelmän muutoksista. Vaikka Venäjän poliisihallinnon vahvin traditio on militaristinen traditio, myös juridisella koulutuksella on merkitystä. Se näkyy myös Marininan kirjoissa, onhan hän itsekin juristi koulutukseltaan. Itse juridiikan sisällä on kuitenkin tapahtunut siirtymä liikejuridiikan hyväksi. "Mitä minä voin sanoa hänelle? Että ei ole minun syyni, jos oikeustieteellisessä opiskelu ja miliisissä työskentely oli minun nuoruudessani arvostettua ja kunnioitettua, kun taas siviilioikeuden, talous- tai finanssioikeuden opiskelu tiesi tylsää ja yksitoikkoista työtä yrityksen lakimiehenä. Ja että kaksikymmentä vuotta sitten, kun valitsin yliopistoa, ei voinut kuvitella kaiken muuttuvan täysin. Nyt kaikki finanssi- ja siviilioikeutta lukeneet, kirjanpitäjät ja suunnittelijat, joita ei silloin pidetty edes kunnan ihmisinä, ovatkin yhtäkkiä hallitsijoita ja miljonäärejä, kun taas me, maan ylpeys ja eliitti olemme joutuneet syrjään" (Marinina 1997, 169). Marinina nostaa esille myös sosiologian ja valtio-opin uuden aikakauden suosikkitieteenaloina. "Professorit pitivät häntä lahjakkaana ja suosittelivat hänelle sosiologiaa ja valtio-oppia. - Meitä uhkaa monipuoluejärjestelmä, poliittinen järjestelmä muuttuu nopeasti, ja silloin kaivataan kipeästi analyytikkoja, kommentaattoreita ja neuvonantajia, jotka hallitsevat aiheen, he julistivat kilvan. - Teille olisi kysyntää. Se taas merkitsi mainetta ja rahaa... Hän voisi alkaa opiskella vihaamaansa sosiologiaa tai tympäisevää valtio-oppia, joiden ajattelu- ja toimintatavat kääntymään ympäri. Niiden avulla hän saavuttaisi nopeasti hyvän aseman, kuuluisuutta, viran ja rahaa" (Marinina 1997, 194-5). Nämä Marininan sitaattit kertovat melkoisesta myllerryksestä Venäjän koulutetun eliitin arvomaailmassa ja muutoksista yliopistotutkintojen arvostuksissa. Muutos on tosiasiaa vieläkin rajumpi kuin Marinina kuvaa. Transitiio on merkinnyt kokonaisten tieteenalojen merkityksen putoamista ja toisaalta käytännössä uusien laiminlyötyjen alojen uudelleen synnyttämistä. Näitä uudestaan synnytettyjä aloja ovat muun muassa valtio-oppi ja oikeustiede. Neuvostojärjestelmän aikana näiden alojen koulutus ja tutkimus oli sovitettu reaalikommunismin tarpeisiin, ja ne etäännyivät perusteellisesti Länsimaiden tasosta (Peltonen 1992).

Moskovalaisen poliisilaitoksen omaksuman poliisikulttuurin kiinnostaviksi kysymyksiksi ja

erityispiirteiksi nousevat Marininan kuvituksen perusteella ammattikunnan yhteenkuuluvuus ja toisaalta eri hallintoyksiköiden ristiriidat ja jopa juonittelut, poliisin ammatin arvostus ja karrimäärämahdollisuudet, poliisin asema sosiaalisen verkottumisen lähteenä, poliisihallinnon eri osapuolten väliset suhteet, poliisin suhde väkivaltaan ja palvelutehtäväänsä sekä yksittäisen poliisin suhde ammattiinsa. Poliisikulttuuriin vaikuttavat niin ikään poliisin aineelliset olot ja työvälineet kuten toimitilat, autot ja tietotekniikka. Myös poliisilaitosten työyhteisöihin liittyvät tekijät kuten vapaa-aikana tapahtuva kanssakäyminen, suhde alkoholiin ja huumoriin vaikuttavat poliisikulttuuriin. Laajasti ymmärretty poliisikulttuuri on siis varsin monipuolinen ilmiö.

Olemme edellä sivunneet poliisin ammatin arvostusta ja siinä tapahtuneita muutoksia siirtäessä reaalikommunismista liberaalidemokratiaan, markkinatalouteen ja oikeusvaltion malliin. Ammatin arvostus on kokenut kovia ja poliisityötä tekevien elinolosuhteet ovat niin ikään suhteellisesti huonontuneet neuvostoaajoista. Uusi tilanne on luonut myös uusia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja. Jo neuvostoaikana toimineet henkilöverkostot ovat nyt aineellisen toimentulon hankkimisen käytössä. Niin sanottu blat-ekonomia, joka perustui tuttavuussuhteiden käyttämiseen hyödykkeiden ja palvelusten hankkimiseen niukkuuden markkinoilta, oli arkipäivän selviytymisstrategia neuvostoaikana ja on jatkunut edelleen transition luomissa epävarmoissa oloissa (Lonkila 1999, Heusala 2005, 195). Se kuitenkin voi vaarantaa poliisin aseman neutraalisuutta. Marininan teoksissa on lukuisia kuvauksia siitä, miten poliisissa toimivien henkilökohtaiset suhteet johtavat korruptioon ja jopa riippuvuuteen rikollisorganisaatioista. Marinina ottaa esille useita tapauksia, joissa kokonainen paikkakunta on korruptoituneiden virkamiesten ja sen kautta rikollisjärjestöjen hallinnassa. "Pavlov (ministeriön korkea virkamies, joka teetätti väitöskirjansa maksua vastaan) sitä paitsi muutti Enskistä vajaa vuosi sitten ja hänellä on siellä paljon omaa väkeä. Eli jos me ryhdymme aktiivisiksi, niin hän saa tietää siitä parissa tunnissa. Sitä emme kaipaa" (Marinina 1993, 172). Kamenskajan kotitalokas yhteys rikollispomo Denisoviin perustui tämän vahaan auktoriteettiin rikollismaailmassa, jonka avulla Kamenskaja sai käyttöönsä tiedustelu- ja varjostusosaamista, jonka avulla vaikea juttu selvisi. Denisovin asema puolestaan perus-

tui siihen, että hänellä oli omat miehensä niin kaupunginhallituksessa, -valtuustossa kuin hallintoelinten johtavilla paikoilla.

Marinina on selvästi pohdiskellut henkilökohtaisten verkostojen ja suhteiden käytön luomia ongelmia poliisin luotettavuuden näkökulmasta. Gordejev ja hänen lehtorivaimonsa käyvät seuraavan keskustelun: "Meillä on liput "Sovremenikin" ensi-iltaan. Mennäänkö itse vai annetaanko lapsille? - Kuka ne on tuonut? Gordejev uteli lyhyesti. - Grazevits. Hän näyttölee pääosaa. - Taas Grazevits. Gordejev murahti tyytymättömänä. Se on jo neljäs kerta, ellen erehdy. Hänen poikansa on surkea oppilas, vai? - No ei, vaimo vastasi harteitaan kohauttaen. - Poika pärjää ihan hyvin. Miksi muka surkea? - Koska surkean oppilaan kannattaa tietysti voidella johtajaa... Ole siis hyvä ja lopeta tuo mustasukkainen ja inhottava herjaaminen (vaimo vastaa). Ei muuten ole lainkaan mahdotonta, Grazevits pehmittelee sinua eikä minua. Poikahan on jo iso. - Ymmärrän, Gordejev nyökkäsi siemaisten teekupin tyhjäksi. - Otan selvää heti tänään. Jos pojalla on tiillään yksikin rikkomus tai edes rikkomuksen häivä, niin sinä palautat liput pahoittelujen kera. Jos pojan asiat ovat kunnossa, niin menemme ensi-iltaan. Sovitaanko niin?" (Marinina 1993, 24-5). Rajan voisi vetää myös siten, että kaikki "lahjat" virkamiesten perheelle voivat vaarantaa heidän puolueettomuuttaan riippumatta siitä, onko olemassa joku asiayhteys kyseiseen opettajaan tai poliisiin ja lahjoittajaan välillä. Suomen rikoslaki tuntee ns. lahjusrikkomuksen, jossa pelkkä lahjoman vastaanottaminen riittää, vaikka teon yhteyttä virkamiestä päätöksiin ei voida osoittaa (ks. Suomen rikoslain 40 luvun 3 pykälä). Näin tiukka linja näyttäisi kuitenkin olevan todellisuudelle vieras tämän päivän Moskovassa.

En ryhdy laajemmin käsittelemään nyky-Venäjän hallinnon korruptioproblematiikkaa, vaikka se onkin näyttävästi esillä Marinan poliisilaitoskuvauksissa. Teen kuitenkin pari otosta, jotka menevät melkein satiirin puolelle ja ovat siten näytteitä Marininan huumorintajusta. Ensimmäinen esimerkki tulee yliopistomaailmasta, jossa sisäänpääsy ja tutkinnot ovat vaarassa muodostua korruption kohteiksi. " - Kuka uskaltaisi nousta Galinaa vastaan? Sinäkö? - En ymmärrä. - Hänen miehensä on vararehtorina siinä korkeakoulussa, jossa on sotatieteen laitos. Menikö perille? Sotatieteen laitos oli kieltämättä vaikuttava yksikkö. Opiskelijat, jotka valmistuivat sellai-

sesta korkeakoulusta, jossa on sotatieteen laitos, vapautetaan asepalveluksesta, ja vararehtorin vaimon kanssa oli syytä pysyä hyvissä väleissä" (Marinina 1995, 150). Toinen esimerkki liittyy edellä mainittuun miliisieversti Pavloviin ja hänen väitöskirjaansa, jota hän ei ollut tehnyt itse. "Pavlovin työn nimi on "Konsensuaalideliktien kriminologinen karakteristiikka Neuvostoliiton valtionhallinnossa", Filatovin (väitöskirjatekstin todellinen tekijä, joka palkkamurhataan) Kriminologia, Korruptio, Valta". Itse asiassa nimetkään eivät poikkeakaan toisistaan paljon. Konsensuaalideliktit neuvostoliittolaisessa valtionhallinnossa oli tyyppillinen eufemismi siihen aikaan kun Pavlov teki opinnäyttään. Todellisuudessa sillä tarkoitettiin korruptiota" (Marinina 1993, 164). Samaisella Pavlovilla oli sisäasiainministeriön vastuullisena virkamiehenä tekeillä korruption vastaisen taistelun suunnitelma. Puhetta johti ensimmäinen varaministeri. " - Ja lopuksi haluan vielä informoida, että meidän ministeriömme osallistuu aktiivisesti valtion virkamieslain ja korruptionvastaisen lain valmisteluun. Valmistelua johtaa minun avustajani, tieteellisestä konsultoinnista puolestaan vastaa pääasiantuntija Aleksandr Jevgenjevits Pavlov, joka on pitkään työskennellyt mainitun ongelman parissa. Pavlov hymyili lyhyesti ja nyökkäsi sanoen nimensä. Salin takaosassa nousi heti käsi (Kamenskaja lehtinaisen valeasussa)-Lehti "Continent-Express". Kysymys asiantuntija Pavloville. Onko teillä tieteellinen konseptio korruption vastaisesta taistelusta?" (Marinina 1993, 117).

Vertailun tekeminen Moskovan rikospoliisin ja toisaalta heidän pohjoismaisten kollegojensa resurssien kuten toimittajien, autojen ja tietotekniikkaan välillä, on vaikea tehdä luotettavasti. Toimitilat eivät näytä olevan Moskovassa ongelma. Marinina ei tosin yhdistä mahtavia rakennuksia ja poliisivaltion kuvaa toisiinsa kuten hänen ruotsalaiset kollegansa. Autoista sanoillaan Marininan teksteissä aika runsaasti. Asetelma muistuttaa 1970-luvun Suomen poliisihallintoa, jossa virka-Ladasta muodostui käsité. Teema ei kuitenkaan ole kovin vahvasti esillä. Sen sijan muista apuvälineistä kuten nauhureista ja tietotekniikasta Marininan tekstit antavat lohduttoman kuvan. Marinina paneekin Denisovin suuhun lohdutuksen sanoja resurssipulan vaivaamille Kamenskajalle ja hänen kollegoilleen. "Älkää yrittäkö, Anastasia, teidän miehene eivät ole yhtään huonompia. Te vain olette köyhiä ja sen vuoksi

teillä on heitä vähemmän. Eikä tekniikkaankaan ole varaa. Tiedetäänhän, että kun valtio yrittää säästää oikeustoimissa, se tuomitsee itsensä uusiin ihmishuhreihin. Säästämme rahaa, menettämme ihmisiä. Siinä koko viisaus " (Marinina 1996, 151).

Suhteet muihin poliisiyksiköihin näyttävät ensisijaisesti perustuvan henkilösuhteisiin. Tästä tekee poikkeuksen valtiollinen turvallisuuspalvelu. Sillä näyttää olevan erityisasema, jota muut poliisiyksiköt joutuvat kunnioittamaan. "Nyt voi vain odottaa, että meidän uljas tiedustelupalvelumme ilmestyy paikalle ja vie mukanaan kaikki aineistot, Maluskinin (moskovalainen poliisi) murha mukaan lukien. Ja sinähän olet sen jo melkein selvittänyt, sikäli kuin olen ymmärtänyt. He saavat taas laakeriseppeleet ja me potkut peruksiimme" Marinina 1996, 241).

Lopuksi on kiinnostavaa tehdä havaintoja siitä, mitä Marininan teksteistä ei löytenyt. Ehkä yllättävin havainto oli se, että Marininan poliiseilla ei ole ongelmia alkoholin kanssa. Myöskään asiakaskunnan alkoholiongelmia ei nosteta esille. Verrattuna erityisesti suomalaisiin dekkareihin tämä on selvä ero, joka kummastuttaa, onhan naapurimailla samantapainen alkoholikulttuuri. Toiseksi Marininan kuvaukset poliisien vapaa-ajan harrastuksista ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta vapaa-aikana ovat hyvin niukkoja. Ehkä vapaa-ajan vietto ja harrastustoiminta ovat nekin transition vuoksi murroksessa. Lopuksi kiinnostavaa on se, että Marinina ei dekkareissa juuri viljele huumoria lievää satiiria lukuun ottamatta. Huumori ei ole myöskään hänen poliisiensa kommunikoinnin väline. Kaikki edellä mainitut havainnot siitä, mitä Marinina ei ole sisällyttänyt kirjoihinsa, selittyvät varmaan ensisijaisesti hänen kirjailijaprofiilillaan. Marinina on pyrkinyt kuvatessaan poliisityötä vakavaan kuvaukseen, jossa poliisin vaikeuksia suoriutua tehtävistään ei aiheottomasti suurennella. Hänen poliisinsa ovat kunnan väkeä ja sisäinen henki "Limpun" osastolla on esimerkillinen. Moskovan rikospoliisin ongelmat, jos niitä on, johtuvat Marininan mukaan kovasta ympäristöstä yhteiskunnassa, joka kamppailee rajun muutoksen kourissa.

4. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Kuinka hyvin Marininan tarjoama kuvitus soveltuu yhteen hallintoteorian ja erityisesti hallinnon

transitioteorian kanssa? On myös tärkeää kysyä, kuinka hyvin Marininan avulla syntyvä kuva vastaa moskovalaisen poliisilaitoksen todellisuutta. Voimme verrata tuloksia Riggsin, Hofsteden ja Mintzbergin teorioihin. Lisäksi voimme tarkistaa, miten hyvin Hofsteden Jugoslaviaa koskevat tulokset soveltuvat Moskovan rikospoliisin organisaatiokulttuurin yleiseksi luonnehdinnaksi.

Ennen kuin menemme hallinto- ja transitioteorioihin, on syytä arvioida Marininan kuvituksen fiktion ja organisaatiotodellisuuden suhdetta. Pohjoismaisten dekkarien saattoi katsoa edustavan huolellista tapahtumien ympäristön taustoittamista. Monilla eturivin pohjoismaisilla dekkareiden kirjoittajilla oli joko poliisitoimen ja tai oikeuden käytön tuntemusta ja he olivat nähneet vaivaa taustoitukseen laatimisessa (Temmes, Hallinnon tutkimus 3/2005). Myös Marininalla on juristikoulutus ja pitkä työkokemus sisäasiainhallinnossa eli hänen alan tuntemuksensa on kiistaton. Marininan kuvaama poliisihallinto työskentelee olennaisesti vaikeammassa oloissa kuin pohjoismaiset kollegat, jolloin poliittis-hallinnollisen analyysin tekeminen poliisitoimen tilasta ja toimintaympäristöstä on vaikeampaa. Näin ollen Sjöwallin ja Vallöön tai Mankellin kaltaista yhteiskunnallista tai globaalia analyysyä olisi aika kohtuutonta vaatia Marininalta (Temmes, Hallinnon tutkimus 3/2005). En silti vähättelisi hänen analyysinsä syvyyttä ja osuvuutta, vaikka sitä ei olekaan puettu selkeän kritiikin tai yhteiskunta-analyysin muotoon. Marininan tarkasteluun on sisään rakennuttuna kiinnostava rajoitus, joka on estänyt häntä liikkumasta Gordejevin yksikön ulkopuolella. Moskovan poliisilaitoksen sisäinen rakenne Gordejevin yksikön ympärillä tai laitoksen suhteet ministeriöön ja muihin poliisihallinnon yksiköihin jäävät käytännössä analyysin ulkopuolelle. Tämä johtunee venäläisen organisaatiokulttuurin taipumuksesta suosia organisaatioiden eristäytymistä. Marinina ei ole lähtenyt pohtimaan koko Venäjän tai edes koko Moskovan poliisihallinnon ongelmia, koska hänen henkilöidensä työ ja elämänpiiri rajoittuvat heidän omaan yksikkönsä. Samasta syystä myös valinta pidättäytyä poliittisuutoisista kommentteista, jotka ovat edellä mainittujen ruotsalaisten kirjoittajien tavaramerkki, tuntuu luonteelta.

Marinina ei myöskään korosta militaristisen hallintokulttuurin merkitystä Venäjän poliisihallinnossa. Yhteydet sotilaalliseen organisointita-

paan ja armeijan käytännöistä saadut esikuvat ovat kuitenkin ilmeiset. Arvonimet, autoritääriset käskyvaltasuhteet ja sotilaallinen toimintatapa ovat lainatavaraa armeijasta. Militaristiselle hallintokulttuurille ominainen "taisteluparadigma" (ks Puukka, 2005) kuuluu venäläisen poliisin arvo maailmaan. Tähän on monia syitä. Kysymyksessä on ilmeisesti pitkä jatkumo, joka joutuu aina keisarillisen Venäjän poliisihallinnosta saakka. Pääsyy militaristisen tradition vahvuuteen Venäjän poliisihallinnossa on se, ettei selvää eroa armeijan ja poliisijoukkojen välillä ei aikojen kuluessa ole aina tehty. Vielä tänä päivänäkin poliisivoimat on monien joukossa vain yksi aseistettu hallinnonhaara Venäjän hallinnossa.

Poliisihallinnon siviilihallinnollista luonnetta ei ole myöskään tietoisesti Venäjällä kehitetty, eikä se edes onnistu ilman vahvaa hallintolegalistista ohjausta ja kontrollia. Nämä elementit ovat nyky-Venäjällä vasta muodostumassa. Näin ollen metafora, jossa poliisivoimat käyvät taistelua rikollisuutta tai terrorismia vastaan, on liiankin kuvaava. Siviilihallinnolle ominaisen roolin omaksumisen esteenä ovat Venäjän historiassa olleet myös poliisihallinnolle annetut varsinaisen järjestyksen valvonnan ja laillisuuden ylläpitämisen ulkopuolelle jäävät valtakunnan turvallisuuteen ja kansalaisten kontrollointiin liittyneet tehtävät. Näissä tehtävissä perusteluna on ollut valtakunnan turvallisuus. Omiakin kansalaisia on voitu kohdella kuin vihollisia, joilla ei ole laillisia oikeuksia. Tällaiset tehtävät ovat syvästi haitallisia poliisihallinnon perustehtävien kannalta. Sisäasianministeriö, jolle poliisiasiat kuuluvat onkin luettu vahvoin ministeriöihin sekä neuvostoajana että nyky-Venäjällä. Niinpä hallintokulttuuri, joka näkee "taisteluparadigman" ensisijaiseksi "palveluparadigman" sijasta, on luonnollinen seuraus Venäjän poliisihallinnon historiasta. Muutos siviilihallinnon ja pelkän lainvalvojan suuntaan on vaikea, sillä se edellyttäisi perusteellista ajattelutapojen ja hallintokulttuurin muutosta. Marinina ei teoksissaan yllä tällaisten pohdiskelujen tasolle. Hänen teksteistään saa vaikutelman, että militaristinen hallintokulttuuri on luonnollinen osa moskovalaisen poliisilaitoksen elämää, mutta toisaalta sen aiheuttamat dysfunktiot eivät nouse hänen teksteissään merkittävään rooliin.

Reaalikommunismien jälkeisen ajan Venäjä on kokenut dramaattisen muodon muutoksen ja muutos jatkuu edelleen. Tästä syystä transitioteo-

rioiden selitysvaivo on merkittävä. Poliisihallinto Venäjän hallintokoneiston ytimessä on kohdannut muutoksen kuitenkin ehkä eri tavalla kuin monet hallinnon alat. Tästä syystä yritän seuraavassa osoittaa transiitoteoreettisia havaintoja, jotka ovat tyypillisiä nyky-Venäjän poliisihallinnolle.

Riggsin prismaattinen teoria näyttää kuvaavan osuvasti moskovalaisen poliisilaitoksen organisaatiokulttuuria transition paineiden alla. Muutos kohti liberaalidemokratian, markkinatalouden ja oikeusvaltion edellyttämää differentioitunutta yhteiskuntaa on tuottanut ainakin nyky-Venäjän suurkaupungeissa uuden ja vanhan organisaatiokulttuurin kilpailun. Taustalla ovat rinnakkain toimivat uudet ja vanhat järjestelmät (Salminen ja Temmes 2000). Heusala kuvaa transiitoprosessia tilanteeksi, jossa uusi hallintokulttuuri syntyy vanhan sisällä (Heusala 2005, 40). Uusi kulttuuri perustuu länsimaiseen markkinatalouteen ja on vahvassa myötäsuuressa. Erityisesti Moskovan kaltaisessa suurkaupungissa markkinatalouden uutta luova vaikutus ja ekspansiivisuus ovat konkreettisesti nähtävissä. Vanha kulttuuri nojautuu lähinnä neuvostoajan traditioihin, vaikka sitä semanttisella tasolla yritetäänkin osittain perustella paluuna vanhoihin venäläisiin arvoihin ja kulttuuriin. Se on kuitenkin vahvasti läsnä kaupungissa, jossa edelleen elää valtaosa edellisen järjestelmän eliitistä, kuka paremmin, kuka huonommin uuteen tilanteeseen sopeutuneena.

Moskovalaisella poliisilaitoksella nämä keskenään kilpailevat organisaatiokulttuurit kohtaavat. Oikeusvaltion vaatimukset kyllä tiedostetaan, mutta mahdollisuudet niiden toimeenpanoon ovat niukat. Toisaalta vanhat arvot ja menettelytavat tuovat turvallisuutta ja jatkuvuutta muutoksen tuoman epävarmuuden keskelle. Prismaattinen on tilanne, jossa uusi ja vanha kulttuuri ovat voimassa rinnakkain toisiinsa lomittuen. Uuden ja vanhan läsnäolo voidaan aistia kaikessa toiminnassa ja näin syntynyt jännite vaikuttaa organisaatioiden arkipäivään. Kilpailutilanteen aiheuttamat dysfunktiot näkyvät poliisilaitoksen työkentässä talousrikollisuutena ja rikollisuuden yleisenä lisääntymisenä. Poliisilaitoksen sisäisessä johtamisessa nämä dysfunktiot tulevat esille muun muassa korruptiouhkana, nepotismina, organisaatioyksiköiden linnoittautumisena ja eristäytymisenä sekä keskinäisenä kilpailuna ja kyvyttömyytenä yhteistyöhön.

Riggsin mukaan nämä ilmiöt johtuvat orga-

nisaatiojärjestelmien kyvyttömyydestä sopeutua uusiin vaatimuksiin, jolloin vanha kulttuuri säilyy ja ehkä vain organisaation muoto ja ulkoinen toimintatapa noudattavat uutta, tässä tapauksessa oikeusvaltion kulttuuria. Riggsin selitys korruption ja muiden dysfunktioiden lisääntymiseen on siis rakenteellinen. Kieltämättä Venäjän tapauksessa on syytä arvioida myös perinteisen venäläisen kulttuurin vaikutuksia, jotka ovat ilmeisesti samansuuntaisia. Keisarivallan Venäjä oli aateliston johtama sääty-yhteiskunta, jossa kyvykäs nuori virkamies tarvitsi edetäkseen virkauralla suosittelijoita ja suhteita. En pitäisi perinteistä venäläistä kulttuuria kuitenkaan kovin keskeisenä selityksenä nyky-Venäjällä vallitsevaan organisaatiokulttuuriin. Pikemminkin on kysymys siitä, että reaalikommunismin luoma yhteiskunnan toiminta ja sen tuloksena muodostunut organisaatiokulttuuri ei ollut pelkästään marxismi-leninismien teorioiden mukainen, vaan näiden teorioiden toteutuksessa päädyttiin rakenteista ja järjestelmistä päätettäessä kompromisseihin, jotka merkitsivät olennaista poikkeamista teorioista (Lonkila 1999, Heusala 2005, 194-5). Neuvostoyhteiskunnan tutkimus korostaa myös sitä, että nämä kompromissit työelämässä ja hallinnossa olivat myös selviytymismalleja liian dogmaattisten ratkaisujen haittavaikutusten vähentämiseksi. Näiden selviytymismallien jatkuvuus näyttää olevan turvattu transition aiheuttamissa epävarmoissa oloissa. Se, missä määrin teorioista poikkeavien kompromissien ja selviytymismallien omaksumisen yhteydessä on tukeuduttu venäläiseen kulttuuriin, on vaikea vertailutehtävä. Tarvittaisiin vertailututkimusta, jossa kommunistisen järjestelmän piiriin kuuluvien maiden organisaatiokulttuureja verrattaisiin keskenään.

Luvussa 2 edellä sovelletut Hofsteden ja Mintzbergin teoriat jäävät Marininan ruohonjuuritason kuvitusten luomassa fiktiossa hiukan etäiseksi (Hofstede 1995, Mintzberg 1983). Marinina liikkuu huomattavasti detaljoidummalla tasolla. Voimme kuitenkin todeta, että karkealla tasolla moskovalainen poliisilaitos on jonkinlainen ranskalaistyyppisen perinteisen byrokratian ja kiinalaisen yksinkertaisen rakenteen hybridi (länsimaisella rationalismilla höystettyä aasialaisuutta?). Hofsteden luokittelussa, jossa käytettiin valtaetäisyyttä ja epävarmuuden sietämiskykyä kriteereinä, lähimmät vertailukohtat näyttävän niin ikään olevan Etelä-Euroopassa, Ranskassa ja Japanissa vallitseva pyramid of people-malli

ja Kauko-Idän vastateollistuneissa maissa vallitseva family-malli. Toisaalta Marininan tarkastelu korostaa sitä, että hänen kuvaamansa poliisilaitos on matkalla professionaalista byrokratiaa ja well-oiled machine-mallia kohti.

Cordejevin yksikköä on yleisen organisaatio-teorian näkökulmasta vaikea sijoittaa johonkin tiettyyn kategoriaan. Se ei ole puhdas byrokratia ja hallintovirasto. Se edustaa Venäjällä perinteisesti vahvaa militaristista traditiota. Tämä perinne oli vahva jo keisarillisella Venäjällä ja se vain vahvistui sotakommunismmin sekä Stalinin valtakauden ja toisen maailmansodan luoman sotavaltion ansiosta (Rayvec 2003). Se, missä määrin sotavaltiota purettiin toisen maailmansodan jälkeen, missä määrin se jäi organisaatorakenteineen ja toimintatapoineen elämään, on eräs neuvostojärjestelmän analyysin tärkeitä kohteita. Sotavaltion luomisessa neuvostovalta myös onnistui hyvin. Sotavaltion komentokulttuuri oli vaivatonta yhdistettävissä hallintovaltion toimintatapoihin, joiden mukaan päälliköillä oli lähes rajattomat valtuudet tehdä päätöksiä. Sotilaallinen traditio on läsnä nyky-Venäjän hallinnossa osin samaan tapaan kuin Neuvostoliitossa. Olenaisista on, että traditio ulottuu monille hallinnonaloille myös armeijan ulkopuolelle. Tutkimusten mukaan nyky-Venäjän siviilihallinnossa on runsaasti organisaatiota, jotka voidaan laskea aseellisiin voimiin, kuten vähintään 15 turvallisuushallintoa. Maata palvelee edelleen 400 täyttä kenraalia, yli kaksituhatta alempiarvoista kenraalia ja tuhansia alempia esiuupseereita sekä armeijassa että muissa aseellisissa joukoissa (Rayvec 2003, 103-5). Karppinen on kartoittaessaan aseellisten hallinnonalojen tilannetta nyky-Venäjällä päättänyt siteeraamaan silloisen puolustusministerin kenraali Rodionovin lausuntoa, jonka mukaan Venäjällä on varsinaisen armeijan lisäksi jopa 26 sellaista ministeriötä, laitosta, järjestöä tai elintä, joilla on käytettävissään aseistettuja taisteluyksiköitä. Näitä ovat muun muassa sisäministeriön joukot, raja-, rautatie-, tulli-, turvallisuus-, erityisviestintä- ja poikkeus-tilajoukot ja veropoliisin joukot. Tilanne kiusaa kenraali Rodionovin mukaan armeijaa ja sen pääesikuntaa. On selvää, että poliisihallinto on vaikeassa tilanteessa, kun sille ja armeijalle kuuluva väkivallan käytön monopoli on ainakin sekavasti organisoitu (Karppinen 1999, 217). Vastaavasti arvonimijärjestelmä, komentosuhteet ja myös monet toimintatavat perustuvat edelleen pikem-

minkin sotilaalliseen ajatteluun kuin siviilihallinnon ja oikeusvaltion toimintatapoihin (Aarrevaara 1999). Marinina ei kuitenkaan juuri kyseenalaista Moskovan rikosmiliisin puolisosotilaallisia toimintatapoja. Tämä kuvastelee sekin Venäjän hallinnon nykytilannetta. Aika, jolloin poliisihallinnon militaristisuus ja poliisivaltion ongelmat nousevat laajaan keskusteluun, ei ole vielä käsillä.

Marininan kuvaama poliisilaitos on matkalla johonkin. Se on muuttumassa, koska sen tehtävät ja ympäristö ovat nopeassa muutoksessa. Miten tämä muutos voi tapahtua? Pääsääntöisesti on kysymys Venäjän "länsimaalaistumisesta" ja "eurooppalaistumisesta". Kysymys hallintouudistuksista muuttuu niiden yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi helposti poliittisen debatin kohteiksi, ja muutosta vastustetaan helposti kansallisen kulttuurin puolustamisen nimissä. Pääosin hallintouudistukset ovat kuitenkin teknokratiaa, jossa uusia malleja, "hallintotieteellisiä keksintöjä" viedään korvaamaan kehittämättömämpiä järjestelmiä (Pollitt ja Bouckaert 2000). Transitiomaiden "suuren hyppäyksen" vuoksi niiden hallintouudistukset kuuluvat pääosin tähän kategoriaan, jolloin uudistusten vastustaminen kansallisen kulttuurin vaarantamisen perusteella on yleensä pitäytymistä jälkeensä jääneisyyteen.

Oikeusjärjestelmän ja sen osana poliisin osalta muutos merkitsee siirtymistä liberaalidemokratian kontrolloimaan oikeusvaltiomalliin. Sen ytimenä on kaiken poliisitoimen lainalaisuus. Myöhemässä vaiheessa nousevat esille poliisitoimen professionaalisen tason kehittäminen ja palvelukykyisyys.

Poliisihan on monessa suhteessa myös palveluorganisaatio. Maan kehityksen kannalta olenainen oikeusvaltiokehitys edellyttää muutoksia lainsäädännössä, organisaatorakenteissa ja toimintatavoissa. Poliisitoimen kehittämisen kannalta avainasioita ovat poliisin valtuuksia ja asemaa säättävä riittävän yksityiskohtainen poliisilaki ja sen rinnalla myös poliisihallintoa ohjaava hallintomenettelylaki, jossa säädetään hallintotoimista ja hallintoa tarkastellaan kansalaisten oikeuksien kannalta. Poliisihallinnon rakenteissa pitäisi ratkaista, miten oikeusvaltion edellyttämät toimivaltasuhteet voidaan rakentaa. Reaalkommunismille ominainen yhden valtakeskuksen järjestelmä ja hallintovaltiomalli antoivat viranomaisille laajat valtuudet ohjata itse itseään kuitenkin kommunistisen puolueen ohjauksessa.

Pelkät perustuslain pykälät ja ihmisoikeusjulistukset eivät liberaalidemokratiassa, joka on usean valtakunnan poliittinen järjestelmä, riitä takamaan kansalaisten oikeuksia poliisihallinnon mielivaltaa vastaan. Tarvitaan pelisääntöjä ja eri tahojen vallan tasapainottamista. Toimintatapojen kehittäminen vaatii puolestaan ajattelutapojen, poliisikoulutuksen kehittämistä ja pitkäjänteistä otetta.

Marinina on selvästi hyvin perillä oikeusvaltion vaatimuksista poliisihallintoa kohtaan ja ymmärtää myös teeman ratkaisevan merkityksen Venäjän tulevaisuuden kannalta. Kirjailija kuvaa Gordejevin ja hänen alaisensa kunnollisiksi ja taitaviksi poliiseiksi, jotka omasta harkinnastaan ja vapaaehtoisesti toimivat siten kuin oikeusvaltiossa tulee menetellä. Lopputulos on kokonaisuuden kannalta kuitenkin aika lohduton, sillä Gordejev voi näin toimiessaan luottaa alaisensa lisäksi vain todellisiin ystäviinsä, jotka hän on hyväksynyt "henkilökohtaisen verkostonsa" jäseniksi. Ministeriö ja poliisin muut yksiköt eivät ole tämän rehellisen ja ymmärtävän poliisin tukena ainakaan täysimääräisesti. Näin henkilöstökohtaiset verkostot korvaavat ja samalla vääristävät komento- ja yhteistyösuhteita. Henkilökohtaisten verkostojen kautta tapahtuva yhteistyö on arkielämän toimissa muun muassa kulutustavaroiden ja palvelusten hankkimisessa tehon ja kansakunnan talouden kannalta tuottamaton toimintatapa (ks. Riggs 1964, Lonkila 1999 ja Heusala 2005). Poliisin virkatoimien yhteydessä niiden käyttäminen ei ole vain ajan tuhlausta ja tehotonta, vaan ne vaarantavat poliisin neutraalisuutta ja luotettavuutta. Nämä ongelmat eivät näytä täysimääräisesti huolettavan Marininaa, vaikka hän yrittää vetää rajaa hyväksyttävien ja kiellettyjen yhteyksien välille.

Venäjän nykyoloissa on ilmeisesti vaikea tiedostaa henkilökohtaisten verkostojen tuottamaa vaaraa viranomaisten objektiivisuudelle ja puolueettomuudelle. Kun otetaan huomioon, että suomalainen sosiologi kuvaa ymmärtävästi Pietarin opettajien laajaa toimintaa erilaisten henkilökohtaisten verkostojen hyödyntämiseksi työssään, on ymmärrettävää, että neutraalin byrokratian mallin kanssa vielä vähän kosketukseen joutuneet venäläiset virkamiehet eivät havaitse näitä uhkakuvia (Lonkila 1999). Olennaista kuitenkin on, ettei poliisi tai mikään mukaan viranomainen voi saavuttaa kansalaisten luottamusta, jos he tukeutuvat päätöksenteossaan objektiivisen har-

kinnan sijasta henkilökohtaisiin suhteisiin. Opettajakin on tehtävässään myös julkisen vallan käyttäjä eli tässä mielessä virkamiehen asemassa.

Oikeusvaltion luominen ja poliisihallinnon tuominen sen piiriin on monivaiheinen ja vaikea prosessi. Tarvittavat kehittämismallit ovat kuitenkin olemassa ja käytettävissä. Moni maa on käynyt nämä kehitysvaiheet läpi, ja hallintotieteen ja poliisialan kansainväliset järjestöt ovat käytettävissä tiedon hankkimiseksi. Poliisitoimi on siinä määrin kansainvälistä, että jo toimivat yhteistyösuhteet vaativat sitä, että muiden maiden poliisihallinnon asiantuntemus on saatavissa Venäjän poliisihallinnon käyttöön. Euroopan unionin maat ovat Venäjän kannalta tärkeässä asiantuntija-yhteistyössä avainasemassa. Yhteistyö onkin jo rajoitetusti ollut käynnissä (TACIS-ohjelma).

Kehittämistyön organisoinnissa on huomattavia käytännön ongelmia. Suuressa maassa joudutaan valitsemaan keskitetyn ja hajautetun kehittämismallin välillä. Hallinnon uudistamistyössä tarvitaan pohjaksi tietoa alan kansainvälisestä vertailuaineistosta ja soveltamiskykyä, jolla uudet mallit sovitetaan kehittämisen kohteena olevan yhteiskunnan vaatimuksiin (Temmes, NISPACEE 2005). Tässä vaiheessa työ muistuttaa arkkitehdin ja suunnittelijan työtä. Toteutusvaiheessa tarvitaan poliittista ja hallinnollista voimaa ja kykyä viedä uudistukset läpi. Kun asiaa tarkastellaan moskovalaisen poliisilaitoksen näkökulmasta, avainkysymys on se, kuinka paljon laitos voi tukeutua valtakunnalliseen kehittämistukeen ja toisaalta missä määrin kehitys on pelkästään Gordejevin ja henkilöstönsä vastuulla. Voidaan myös kysyä mikä on poliisikoulutuksen rooli poliisihallinnon tulevan roolin kannalta.

Olen suositellut ja kehittänyt muissa yhteyksissä transitiomaiden hallinnon kehittämisen välineeksi Lead Agency-teoriaa, jonka mukaan keskushallinnon piirissä työskentelevä, poliittisen ohjauksen piiriin kuuluva kehittämisyksikkö on suorastaan edellytys transitiomaiden hallintokoneistojen kehitykselle (Temmes, Sootla ja Larjavaara 2004). Lead Agency kykenee hankkimaan ja suodattamaan kansainvälistä vertailuaineistoa ja suunnittelemaan uudistusten vaatiman "arkkitehtuurin", jossa hyvään hallintoon tähtäävien tavoitteiden ohella valmistellaan tarvittava lainsäädäntö ja toteutusohjelma. Keskitetty kehittämisyksikkö on merkittävä myös kehittämistyön jatkuvuuden ja jatkuvien kansainvälisten yhteyk-

sien kannalta. Missä määrin itse kehittämistyö voidaan desentralisoida, riippuu kohdemaan suuruudesta ja kehitysvaiheesta. Suuressa maassa on pakko desentralisoida, mutta kehityksen alkuvaiheessa on kaikkialla tarvetta suurempaan keskitykseen kuin kehityksen edetessä. Ratkaisuna voisi olla mixed-malli eli yhdistelmämalli, jossa osa kehittämistyön valmistelusta tapahtuisi keskitetysti ja osa olisi hajautettu (Temmes, NISPACEE 2005b).

Marininan teksteissä on kiinnostavaa se, että niissä toisin kuin pohjoismaisissa dekkareissa ei purnata ministeriön tai poliisihallituksen uudistus suunnitelmia vastaan. Gordejevin yksikön kiuisana ei ole suurisuuntaisia ja byrokraattisia uudistus suunnitelmia, joissa rivipoliisit tuntisivat olevansa pelinappuloita. Ilmeisesti tämän kaltaiset suunnitelmat eivät kuulu toisin kuin pohjoismaisissa kollegaorganisaatioissa poliisin arkipäivään. Ainoa ministeriön ohjelma, jonka Marinina kuvaa, on korruption vastainen ohjelma, jonka tehoa Marininan fiktiossa alentaa se, että suunnitelman tieteellinen asiantuntija syyllistyy itse korruptioon.

Edellä esittämäni hallinnon kehittämisteoria voidaan pelkistää ”suppiloteoriaksi”. Siinä poliittisen johdon tueksi on luotu eräänlainen asiantuntijatiedon keräämisen ja soveltamisen suppilo. Se voi suodattaa tarvittavan tieteellisen ja pragmaattisen tiedon sekä kotimaasta että kansainvälisesti kohdemaan käyttöön. Näin kehittämistyön sovel-lutukset pysyisivät kansallisissa käsissä. Metaforana suppilo soveltuu hyvin tähän yhteyteen, sillä hallintouudistusten taustalla oleva kotimainen ja kansainvälinen asiantuntemus ja jopa uudistuksia liikkeelle panevat poliittiset ja hallinnolliset impulssit muodostavat niin monitahoisen kokonaisuuden ja vaikeita valintatilanteita, että sen hallitsemiseen ja suodattamiseen tarvitaan asiantuntijoista muodostuva valmistelu yksikkö, suppilo. Ad hoc- selvitysryhmien työhön perustuva hallintouudistusten valmistelu sisältää riskejä. Huomattakoon, että hallintouudistusten ad hoc-tyyppinen valmistelu on ollut vallalla Venäjällä 1990-luvulla (ks Temmes, Sootla ja Larjavaara 2004). Kehittämistyön monipuolisuus ja jatkuvuus ovat ad hoc- mallin yhteydessä vaarassa. Myös kansainvälisen vertailutiedon saaminen jää tässä mallissa sattuman varaan. Ad hoc- selvityksissä on myös vaikea hallita uudistustyön kokonaisuutta, jossa itse uudistamissuunnitelman lisäksi tarvitaan taitavaa toimeenpanoa,

henkilöstön motivointia ja koulutusta sekä vaikutusten seurantaa.

Käytännössä tällaisena suppilona voi toimia keskushallinnon hallinnon kehittämyyksikkö, Lead Agency. Suppiloteoriaa voidaan ja esimerkiksi nyky-Venäjän tapauksessa pitääkin modifioida siten, että yhden suppiloon sijasta tarvitaan useampia suppiloita. Esimerkiksi nyky-Venäjän poliisihallinnon kehittämistarpeet voitaisiin ohjata tapahtumaan yhden tähän alaan erikoistuneen kehittämyyksikön kautta. Tosin hallinnon kehittämisen logiikan mukaan myös tässä rinnakkaisten suppiloiden mallissa tarvitaan ehkä yksi kansallinen hallinnon kehittämyyksikkö, joka erikoistuu koko hallintokoneiston yhteiseen problematiikkaan. Olisi tietenkin kiinnostavaa kuulla mitä miliisieversti Gordejev ja hänen suosikkitutkijansa Anastasia Kamenskaja ajattelisivat hallintouudistuksista tai näistä suppiloteorioista.

Ei ole vaikea arvata heidän tyrmistyneen kielteistä kantaansa. Arvonsa tunteva rikostutkija ei moskovalaisessakaan poliisilaitoksessa arvosta johtamista, johtamisjärjestelmiä ja sisäistä hallintoa ja näihin ylhäältäpäin liitettyjä kehittämyshankkeita. Tosin Marinina ei tuo esille mitään jyrkkiä kantoja tässä suhteessa. Päinvastoin hän näyttää arvostavan varsinaisen poliisityön tueksi tarvittavaa tieteellistä tutkimusta. Silti on selvää, etteivät Gordejev tai Kamenskaja haluaisi tuhata aikaansa hallinnollisen työhön. On myös ilmeistä, että Gordejev tuskin katselisi hyvällä, jos ulkopuoliset konsultit tulisivat häntä neuvomaan. Moskovan rikosmiliisistä vastaavalle kenraalille antaisin kuitenkin ilmaisen konsulttineuvon. Sen mukaan juuri Gordejevin ja Kamenskajan kaltaiset poliisit olisivat kullannarvoisia asiantuntijoita tulevaisuuden poliisihallintoa kehitettäessä Venäjällä. Jollei muu onnistu, heitä voitaisiin kuulla esitelmöitsijöinä poliisipäivillä, käyttää opettajina poliisikoulutuksessa ja ottaa mukaan komiteoihin, jotka valmistelevat uudistuksia poliisihallinnossa.

Lopuksi palaamme Hofsteden luokitteluun (Hofstede, 1995). Tältä osin lähtökohtamme olivat aika huonot. Jugoslavia oli tietenkin monessa suhteessa erilainen yhteiskunta verrattuna Neuvostoliittoon ja erityisesti nyky-Venäjään. Silti tämäkin tiedon hankkimisen mahdollisuus kannattaa käyttää hyväksi. Hofsteden neljän kohdan luokittelussa Marininan kuvaama poliisilaitos on karkealla tasolla arvioituna organisaatio, jossa vallitsee suuri valtaetäisyys. Sen kollektiivisuus

on vahvempi kuin individualismi. Epävarmuuden sietokyky on vähäinen ja maskuliinisuus selvästi vallitseva piirre. Marininan aineiston pohjalta hahmotetut tulokset poikkeavat siis Hofsteden Jugoslavia-tuloksista maskuliinisuuden suuremman merkityksen osalta. Muutoin tulokset eivät ole ristiriidassa Marininan fiktion kanssa, mutta sen selitysvaivo on tulosten yleisyyden vuoksi vähäinen. Ongelmana on se, missä määrin nämä tulokset liittyvät transition aiheuttamaan poikkeuksellisen voimakkaaseen muutokseen, missä määrin ne johtuvat venäläisen hallintokulttuurin erityispiirteistä. Maskuliinisuuden kannalta syynä ovat ilmeisesti myös poliisihallinnon militaristisuus ja miehisuus. Sen lisäksi tulokseen vaikuttaa maskuliinisuuden vahva asema venäläisessä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, mitä neuvostoaikakaan ei ole kyennyt poistamaan.

Esitän vielä muutamia havaintoja ja hyvää tarkoittavia ajatuksia Marininan kuvaamasta Moskovan poliisilaitoksesta. Moskova on kiistattomasti suuri metropoli. Marinina tiedostaa kotikaupunkinsa erityisluonteen ja aseman toisena Venäjän metropoleista mutta ei erityisemmin tuo esille metropolin poliisihallinnon erityispiirteitä. Tosiasiana 1970-luvun Tukholmaa kuvaavat Sjöwall ja Wallöö tuovat metropolimiljöön ja sen kasvavat ongelmat paljon näyttävämmiin esille (Temmes Hallinnon tutkimus 3/2005). Teema on kuitenkin sekä hallintoteoreettisesti että käytännön poliisihallinnon kannalta mitä merkittävin. Voidaan myös todeta, että suomalaisen poliisin kannalta on tärkeää ymmärtää, miten moskovalaiset kollegat selviävät metropolin poliisille asettamista haasteista. Tiedon intressi koskee sekä poliisiyhteistyötä että sitä tietoa ja ymmärrystä, jonka suuren metropolin, Moskovan poliisit voivat antaa kasvan mini-metropolin Helsingin poliiseille. Tiedonintressi on siis molemmin puoleinen.

Kysymys poliiseihin kohdistuvasta lahjonnasta ja muusta heidän ympärillään tapahtuvasta korruptiosta on olennainen kysymys moskovalaisella poliisilaitoksella. Ongelma on merkittävä ja se tunnetaan. Siihen on sekä rakenteellisia että kulttuurisia syitä. Poliisin puhdistaminen korruptiosta on kaikissa maissa haastava tehtävä. Moskovan tapauksessa korruption syyt ovat niin syvällä historiassa ja liittyvät myös menneillään olevaan yhteiskunnan rajuun transitiioon, että keinot korruption kitkemiseksi tulisi pikemminkin ylimitoittaa kuin sallia ja suvaita pieniä rikkomuksia. Miettimisen arvoisia esikuvia voisivat ehkä

olla Suomessa 1990-luvulla omaksuttu tiukennus rikoslakiin (Rikoslaki 40:3). Sen mukaan lahjomaksi katsotaan ei vain ne lahjat, jotka ovat voineet vaikuttaa viranomaisen päätöksiin, vaan kaikki lahjat, jotka ovat voineet vaarantaa heidän luotettavuuttaan ja uskottavuuttaan neutraaleina virkamiehinä. Toinen korruption vastainen toimintatapa voisi olla "Hongkongin"-malli, jossa viranomaisten toimia tutki pysyvä korruptionvastainen erikoisyksikkö, jolla oli turvattu autonomia vallanpitäjiä vastaan ja laajat poliisivaltuudet ja jonka toimia media tuki innokkaasti. Tämän "brittiläisen" mallin ansiosta Hongkongia pidettiin Aasian vähiten korruptoituneena maana.

Poliisikoulutus on poliisin professionaalisen osaamisen keskeisin lähde. Transition yhteydessä entisten kommunististen maiden poliisikoulutusta on uudistettu määrätietoisesti. Uudet EU:n jäsenmaat ovat panostaneet luotettavan ja lakeja noudattavan poliisihallinnon kehittämiseen. Tästä on hyvänä esimerkkinä Viron Sisäkaitseakatemia, jossa koulutetaan pääosa repressiivivaltaa käyttävistä virolaisista virkamiehistä kuten poliiseista, rajavartijoista ja tullimiehistä. Mielenkiintoista on se, että tämän valtion oppilaitoksen johtaja ja huomattava osa opetushenkilöstö koottiin 1990-luvun alussa pääosin Tarton yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kasvateista. Heidän tavoitteenaan oli alusta saakka luoda Viroon oikeusvaltion oloihin sopeutunut uusi virkamiessukupolvi. Viron malli on kiinnostava myös Venäjän poliisikoulutuksen kannalta.

Puuttuisin vielä venäläisten taipumukseen nähdä erityislahjakuus jopa nerous edellytyksenä tulla hyväksytyksi johtajana ja asiantuntijana. Tämä kulttuurinen asenne on kestävä ja erittäin differentioituneessa yhteiskunnassa. Neutraalin byrokratian johto- ja asiantuntijatehtävissä tulee voida selvitä tavallisella järjellä ja osaamisella. Yhteiskunnan normit, pelisäännöt, koulutus ja työnohjaus varmistavat sen, että mitään erityislahjakuutta ei tarvita normaaleista tehtävistä selviytymiseksi. Näin myös autoritaarisyyttä ja erioikeuksia voidaan rajoittaa.

Marininan kunniaksi otan lopuksi esille tarpeet ja mahdollisuudet naispoliisipäälliköiden määrän lisäämiseksi Moskovan ja koko Venäjän poliisihallinnossa. Ne potentiaalit, jotka sisältyvät tähän kehittämismahdollisuuteen liittyvät poliisihallinnon johtamiskulttuurin kehittämiseen, poliisityön laadulliseen kehittämiseen ja poliisin ulkoiseen

kuvaan. Kovia kokenut venäläinen yhteiskunta saattaisi siirtyä merkittäviä askeleita kohti hyvinvointiyhteiskuntaa ja oikeusvaltiota, jos hallinnon johtavilla paikoilla olisi enemmän naisia. Tämä muutos vähentäisi myös hallinnon ulkoisen kuvan kovuutta ja todennäköisesti lisäisi kansalaisten luottamusta sitä kohtaan.

LÄHTEET

- Aarrevaara, Timo: *Restructuring Civil Service in Russian Public Administration*, Ministry of Finance, Helsinki 1999.
- Harisalo, Risto ja Stenvall, Jari: *Luottamus kansalaisyhteiskunnan peruskivenä*, Kansalaisten luottamus ministeriöihin, Valtiovarainministeriön hallinnon kehittämisosasto, Tampereen yliopisto 2001.
- Heusala, Anna-Liisa: *The Transitions of Local Administration Culture in Russia*, Kikimora Publications, Saarijärvi 2005.
- Karppinen, Antti: *Venäjän aatetta jäljittämässä*, WSOY, Juva 1999.
- Korander, Timo: *Poliisikulttuuri, Poliisiammatin ja - tutkimuksen väline*, *Oikeus* 2004 (33); 1:4-24.
- Lonkila, Markku: *Continuity and Change in the Everyday Life of St. Petersburg Teachers*, Helsingin yliopiston verkkosivut, Helsinki 1999.
- Mintzberg, Henry: *Structures in Five*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1983.
- Peltonen, Jukka: *Eestin oikeuskulttuurin tila: näkökulma Suomesta*, *Defensor legis* 1992, 73, 1-2, 70-119.
- Pollitt, Christopher and Bouckaert, Geert: *Public Management Reform, A Comparative Analysis*, Oxford University Press, Oxford 2000.
- Puukka, Ilkka: *Valtapelit hallinnossa*, Tapaustutkimus sotilaskulttuurin puolustuksessa puolustushallinnon uudistamisessa, Kustannus oy Suomen mies, Helsinki 2005.
- Rayvec, Karl, W.: *Russian Bureaucracy, Power and Pathology*, Rowman & Littlefield Publishers inc., Lanham Maryland 2003.
- Richardson, Jeremy (ed.): *European Union, Power and Policy-Making*, European Public Policy Series, Routledge, New York 1996.
- Riggs, Fred, W.: *Administration in Developing Countries: Theory of Prismatic Society*, Houghton Mifflin Company, Boston 1964.
- Ruohonen, Voitto: *Paha meidän kansamme*, Matti Yrjänä Joensuun romaanien yhteiskuntakuvasta, Otava 2005.
- Sailas, Anne, Susiluoto, Ilmari ja Valkonen, Martti: *Venäjä-jättiläinen tuuliajolla*, Helsinki 1996.
- Salminen, Ari ja Hyyryläinen, Esa: *Yhteiskunnan muutosvaiheet ja hallinnon vertailtavuus Fred Warren Riggsin teoriassa*, *Hallinnon tutkimus* 1989, 169-179.
- Salminen, Ari ja Temmes, Markku: *Transitioteoriaa etsimässä*, Kikimora Publications, Helsinki 2000.
- Screen, J., O., E.: *Våra landmän, Finnish officers in Russian service 1809-1917*, Åbo 1983.
- Seppänen, Esa: *Avaran sielun anarkia, Voiko venäläisyyttä ymmärtää?*, Tammi, Helsinki 2002.
- Sankiaho, Risto: *Nyky-Venäjän kehitys funktioanalyytisessä tarkastelussa*, *Idäntutkimus* 4:2004.
- Temmes, Markku, Sootla George ja Larjavaara, Ilmari: *Models of the Administrative Reform Units, A Comparison of Finland, Estonia and Russia*, Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos, Edita 2004.
- Temmes, Markku, Peters, B., Guy and Sootla, George: *The Governance Discourse in Three Countries, A Comparison of Reform Activities in Finland, Estonia and Russia*, in *Institutional Requirements and Problem Solving in the Public Administrations of the Enlarged European Union and Its Neighbours*, ed. by Göyrgy Jenei, Alexei Barabashev and Frits van den Berg, NISPAcee, Bratislava 2005.
- Temmes, Markku: *Division of work in The Administrative Reform Policies- Decentralization or centralization*, konferenssipaperi NISPAceen konferenssissa Moskovassa Toukokuussa, Temmes 2005b.
- Temmes, Markku: *State transformation and transion theory*, *Intemational review of Administrative Sciences*, Vol. 66, 258-268, 2000, Temmes 2000b.
- Yhdistyneet kansakunnat: *HDI Report*, New York 2004.
- Aleksandra Marininan dekkarit, joita artikkelissa on käytetty lähdeaineistona:
- Irina tietää liikaa, venäjänkielinen alkuteos Stetshenic obstojatelstv (1993), Otava, Keuruu 2002, 316 sivua.
- Kaikesta täytyy maksaa, venäjänkielinen alkuteos Zu vsjo nado platit (1995), Otava, Keuruu 2005, 504 sivua.
- Murhaaja vastoin tahtoaan, venäjänkielinen alkuteos Ubijtsa ponevole (1996), Otava, Keuruu 2003, 283 sivua.
- Kuolema ja vähän rakkautta, venäjänkielinen alkuteos Smert' i nemnogo ljubvi (1997), Otava, Viborg, Tanska 2005, 348 sivua.